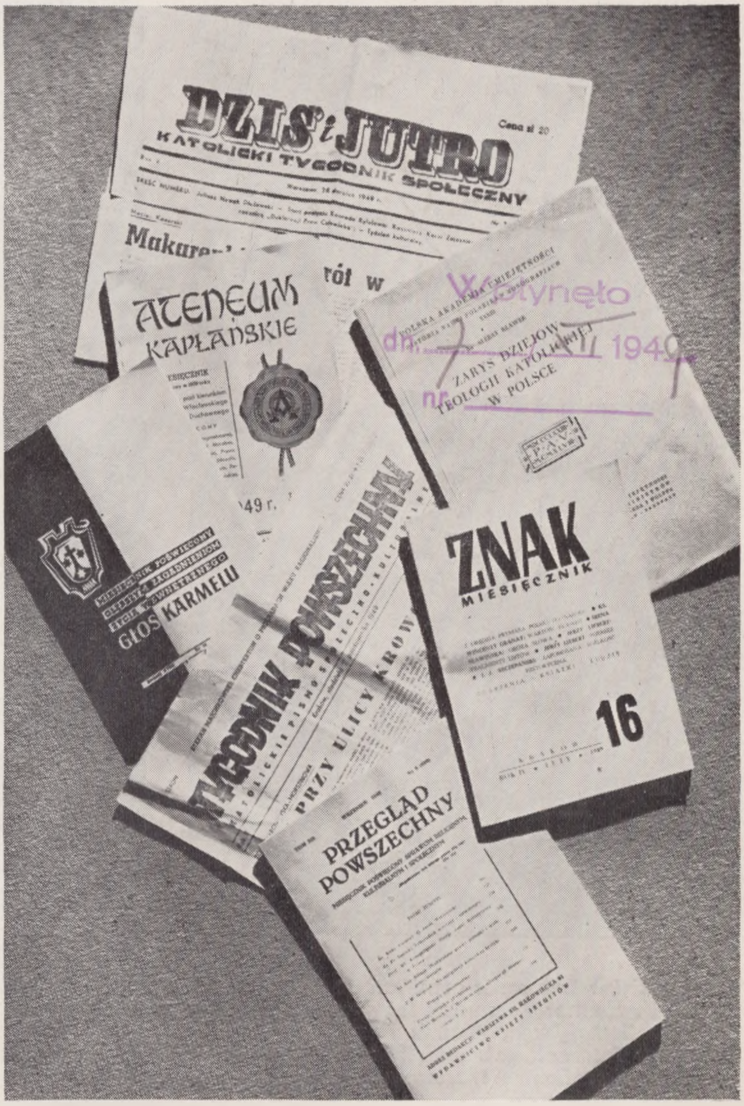
Prijs f 0.50

3e JAARGANG No. 11
NOVEMBER 1949

NEDERLAND POLEN

UIT DE INHOUD:

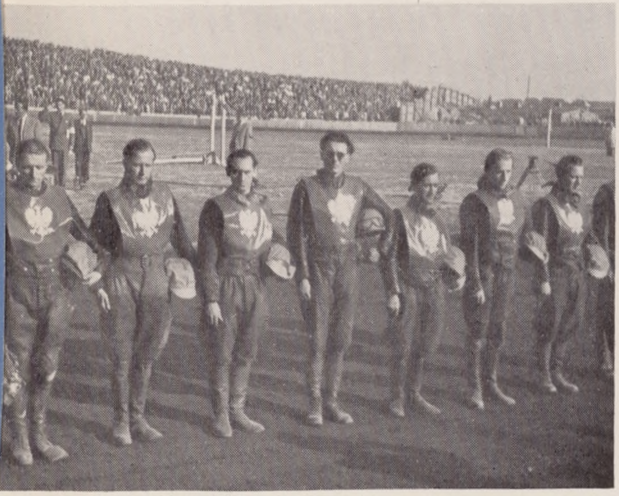
UITGAVE DER VERENIGING NEDERLAND-POLEN

Een greep uit de 63 Poolse Katholieke bladen
(Bij het artikel „De Poolse pers en het Katholieke vraagstuk").

Boven links: Imposante manifestatie voor de vrede in Polen op 2 October 1949, deelnemers der demonstratie in Łódź. Rechts: Toespraak tot de studerende jeugd door de vicevoorzitter der wereldfederatie van de democratische jeugd, Francis Damon.
Midden: Internationale wedstrijd van Speedway-rijders gehouden op 9 October 1949 op de sintelbaan van het „Sky"-stadion te Warszawa. Wij zien de Poolse en de Hollandse ploeg. Het Poolse team kwam als overwinnaar uit de strijd.
Onder links: President Bierut te midden van de Poolse jeugd. Rechts: De bekende Poolse regisseur Kolonel Alexander Ford wordt in Nederland verwacht ter gelegenheid van de première van de film „De Waarheid kent geen grenzen".

MAANDBLAD TER BEVORDERING DER ECONOMISCHE EN CULTURELE BETREKKINGEN

Redacteuren:
S. van Praag
M. Górzyński
Postrek. 518467
Penningm. v. d.
Ver. Nederland-
Polen - Leiden

Nederland-Polen

Redactie-Secretariaat: (Redakcja i Administracja) J. W. Brouwersplein 7 - Telefoon 98875 - Amsterdam

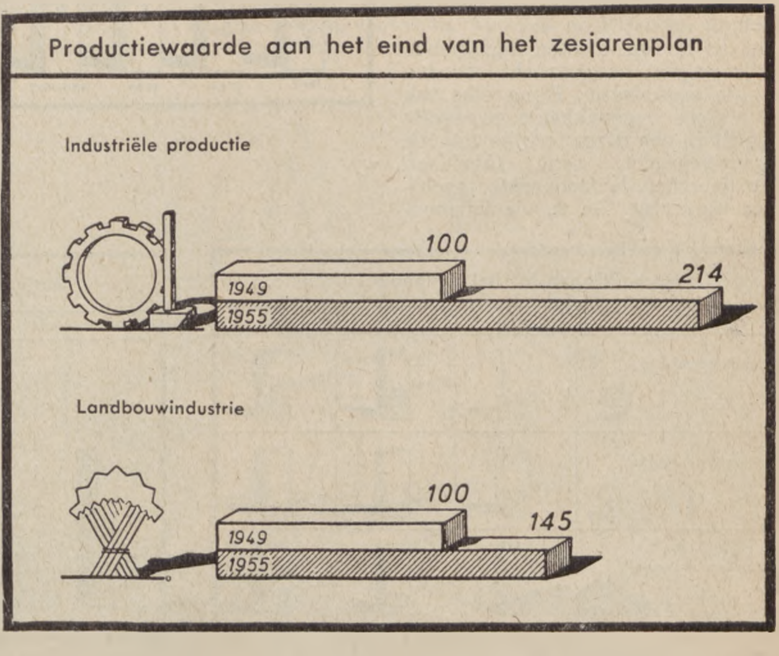
Polens economische wederopbouw

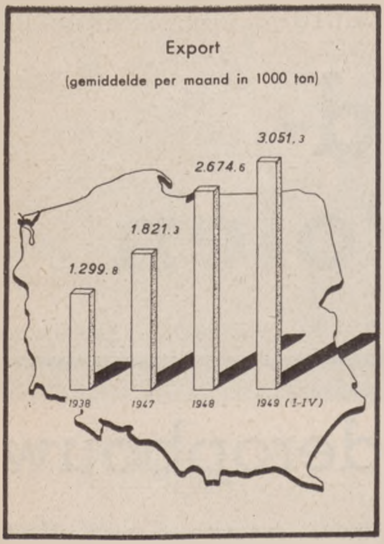
Na het moeizame begin in de naoorlogsjaren 1945 en 1946 neemt de ontwikkeling van de wederopbouw van Polen een snelle vlucht. Wie het voorrecht heeft de Poolse pers te bestuderen en het land te bezoeken, wordt getroffen door de statistieken en de aanhoudende productietoename op het gehele economische terrein.

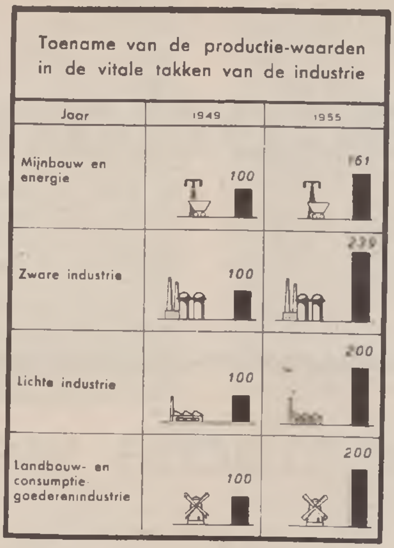
Een actieve handelspolitiek, die de verwezenlijking van de ontworpen plannen bevorderde, getuigt van de handelsgeest, die in het Poolse volk en zijn leidinggevende economen steekt. In het jaar 1948 werden er met 33 landen handelsbetrekkingen aangeknoopt, met 22 landen werden bilaterale handelsverdragen gesloten. Ook dit jaar werd een groot aantal handelsverdragen afgesloten. Wij vermelden slechts het Pools-Engelse verdrag, dat een looptijd van vijf jaar heeft. Daarbij is in een uitwisseling van goederen voorzien tot een waarde van 260 millioen pond. Met West-Duitsland, Oost-Duitsland, Egypte, Oostenrijk, Finland, Zweden, Frankrijk, Pakistan en andere landen bestaat een levendig handelsverkeer. Polen begint zich ook reeds op India en China te oriënteren. Door het sluiten van deze verdragen is het Polen gelukt, een aanzienlijke hoeveelheid investerings-goederen te verwerven, buiten de lening van ± 450 millioen dollar, die de Sowjet Unie verstrekte. Door zijn kolenexport heeft Polen zich opgewerkt tot de grootste kolenexporteur van Europa. De steenkool, die tot dusverre het voornaamste exportartikel was, en die in het eerste halfjaar van 1949 meer dan 14 millioen ton bedroeg, is in verhouding tot het vorige jaar met bijna 3 millioen ton gestegen. Dit zal in de toekomst echter niet het enige export-artikel zijn. Een belangrijke plaats neemt de textielindustrie in, waarbij bijna 400.000 mensen werkzaam zijn. Deze producten zullen op nieuwe markten een afzetgebied vinden en ze beginnen reeds toegang te krijgen in de Aziatische landen. Ook de glas-, de chemische- en de levensmiddelenindustrie gaan een plaats innemen op de buitenlandse markten.

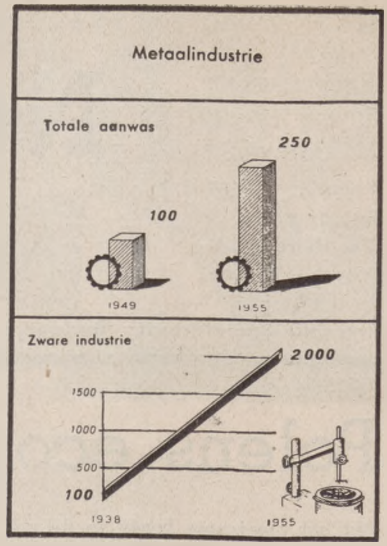
Het laatste driejarenplan, dat de regering opstelde loopt ten einde. En het blijkt, dat in bijna alle takken van bedrijf het beoogde resultaat reeds voor de afloop van de gestelde termijn is bereikt. Veel heeft hiertoe ook bijgedragen de actie tot spaarzaamheid, die sedert enige tijd het gehele economische leven beheerst en die in elk bedrijf doorgevoerd wordt. Maatregelen tot rationalisatie, technische verbeteringen, nieuwe arbeidsmethoden op coöperatieve grondslag, kaderscholing in het bedrijf en intensieve propaganda voor het verhogen van het arbeidsrendement, hadden een daling van de productiekosten ten gevolge.

De industrialiserings- en investeringspolitiek die met het driejarenplan begonnen werd, wordt krachtig doorgevoerd. *Het nieuwe zesjarenplan,* dat men in 1950 zal beginnen uit te voeren, beoogt een systematische uitbreiding van de zware industrie. De lichte industrie moet in omvang verdubbelen en met 400% stijgen in verhouding tot het jaar 1948. Bijna 400 milliard zloty moeten bij dit plan

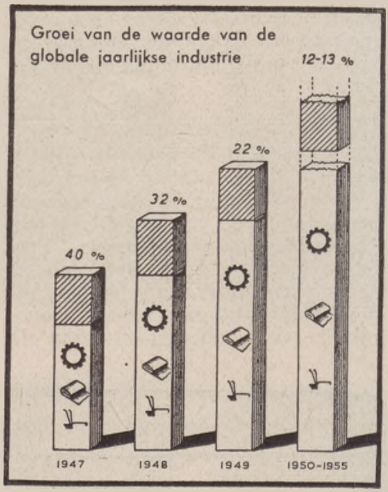
geïnvesteerd worden (1 dollar is 400 zloty).

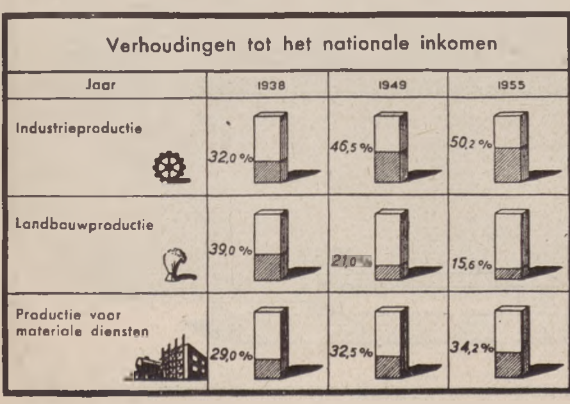
Maar ook is in het plan de uitbreiding van de scheepvaart opgenomen. In de eerste plaats de uitbreiding van de grote Oostzeehavens, Gdańsk, Gdyna en Szczezin. Deze havens moeten het leeuwenaandeel van de verscheping van de goederen op zich nemen. De electrotechnische industrie moet volgens het zesjarenplan verdrievoudigd worden. De arbeidsproductiviteit in deze tak van industrie moet met 40% toenemen. De industrie van motorenbouw moet evencens uitgebreid worden door het maken van nieuwe fabrieksinstallaties. Speciaal wordt aandacht gewijd aan het bouwen van kleine motoren, die voor massaproductie gebruikt moeten worden.

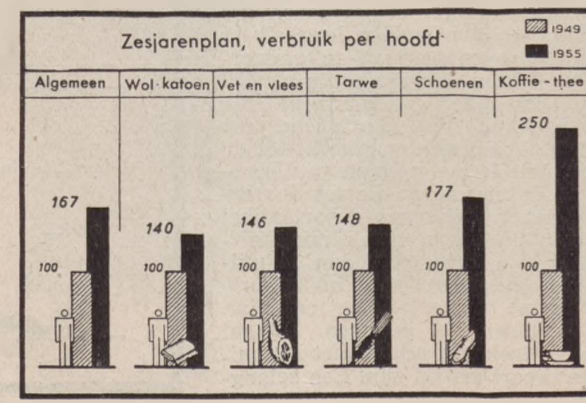
Op dit terrein moeten ingrijpende wijzigingen aangebracht worden in de organisatie. Bijna elke tak van deze ingewikkelde productie wordt in een afzonderlijke fabriek ondergebracht. Deze fabrieken worden met de modernste machines toegerust. De fabrieken moeten worden gevestigd in streken, die tot dusverre weinig industrie hadden; maar ook komt er een aantal in Warszawa. Verder zal de fabricage bevorderd worden van producten, welke tot dusverre in Polen niet werden gefabriceerd en ook van die producten welke tot dusverre onrendabel waren; zo b.v. turbogeneratoren voor de electriciteitswerken, machines voor de mijnen en de hoogovenindustrie, apparaten voor de electrificatie van de spoorwegen, hoogfrequentieapparaten, telefooncentrales, nieuwe typen van oliekabels, grote accumulatoren. Ziehier slechts een klein aantal van de 75 nieuwe producten op het gebied van de electrotechniek, die geproduceerd zullen worden.

Deze perspectieven openen grote mogelijkheden voor de landen, die met Polen handel drijven, speciaal wanneer men de handelspolitiek, die Polen tot nu toe voerde, daarbij in aanmerking neemt. Firma's die kapitaal-goederen uitvoeren zullen ongetwijfeld een goed afzetgebied in Polen vinden.

g.

Poolse schepen op 15 verschillende lijnen

Bij het bekijken van een wereldkaart van scheepvaartlijnen zien wij, dat de Poolse scheepsruimte een steeds belangrijker aandeel neemt in de bediening ervan. De expansie van Polen op verre zeeën is na de oorlog met een sprong vooruit gegaan. Het is ongetwijfeld een succes voor de Poolse scheepvaartkringen, dat ze voor hun vlag een plaats hebben veroverd op de belangrijke zeewegen, die door de internationale kartels zorgvuldig bewaakt worden.

De uitgangshaven voor de Poolse scheepvaartlijnen is in de eerste plaatst **Gdynia**, in veel mindere mate zijn het **Szczecin en Gdansk**.

In Gdynia beginnen de volgende Poolse scheepvaartverbindingen en geregelde lijnen:

1. **Gdynia—Stockholm**, bediend door het kleine, gecharterde M/S „Hansy" (575 TDW) met afvaart om de twee weken.
2. **Gdynia—Rotterdam—Antwerpen**, bediend door de Poolse zusterschepen M/S „Warmia" en M/S „Mazury" (1268 TDW elk) met afvaart om de 10 dagen.
3. **Gdynia—Goteborg**, bediend door S/S „Hel" (1545 TDW) met afvaart om de twee weken.
4. **Gdynia—Malmö—Kopenhagen—Oslo**, bediend door M/S „Oksywie" met afvaart om de 17 dagen.
5. **Gdynia—Londen**, bediend door M/S „Czech" (3150 TDW) met afvaart om de 14 dagen.
6. **Gdynia—Hull**, bediend door S/S „Lublin" (1960 TDW) met afvaart om de twee weken.
7. **Gdansk—Helsinki**, bediend door S/S „Slask" (1515 TDW) met afvaart om de twee weken.
8. **Gdansk—Levantijnse havens**, doet **Haifa, Tel Aviv, Alexandrië, Izmir en Stamboel** aan en indien nodig ook de Bulgaarse haven **Burgas** aan de Zwarte Zee. Bediend door M/S „Lewant", M/S „Lechistan" (3240 TDW elk), M/S „Morska Wola", (4620 TDW elk), S/S „Opole", S/S „Olsztyn" (3200 TDW elk) met afvaart om de 10 of 12 dagen. Sommige van deze schepen varen niet geheel op regelmatige tijden, doch wel doorlopend. De schepen laden eveneens in Gdynia.
9. **Gdynia—Zuid-Amerika**, doet **Antwerpen, Santos, Rio de Janeiro, Montevideo en Buenos Aires** aan, bediend door M/S „Warta" (8500 TDW), M/S „Warynski" (7150 TDW) en S/S „Pułaski" (10.105 TDW), met afvaart eens per maand.
10. **Gdynia—India—Pakistan**, doet de havens **Antwerpen, Napels of Genua, Port Said, Suez, Djibouti, Bombay, Madras en Karachi** aan, bediend door M/S „General Walter" (6720 TDW) en S/S „Kilinski" (10.719 TDW) met afvaart om de 3 of 4 weken.

Te Szczecin beginnen de volgende scheepvaartlijnen (of zij doen deze haven komende van Gdynia aan):

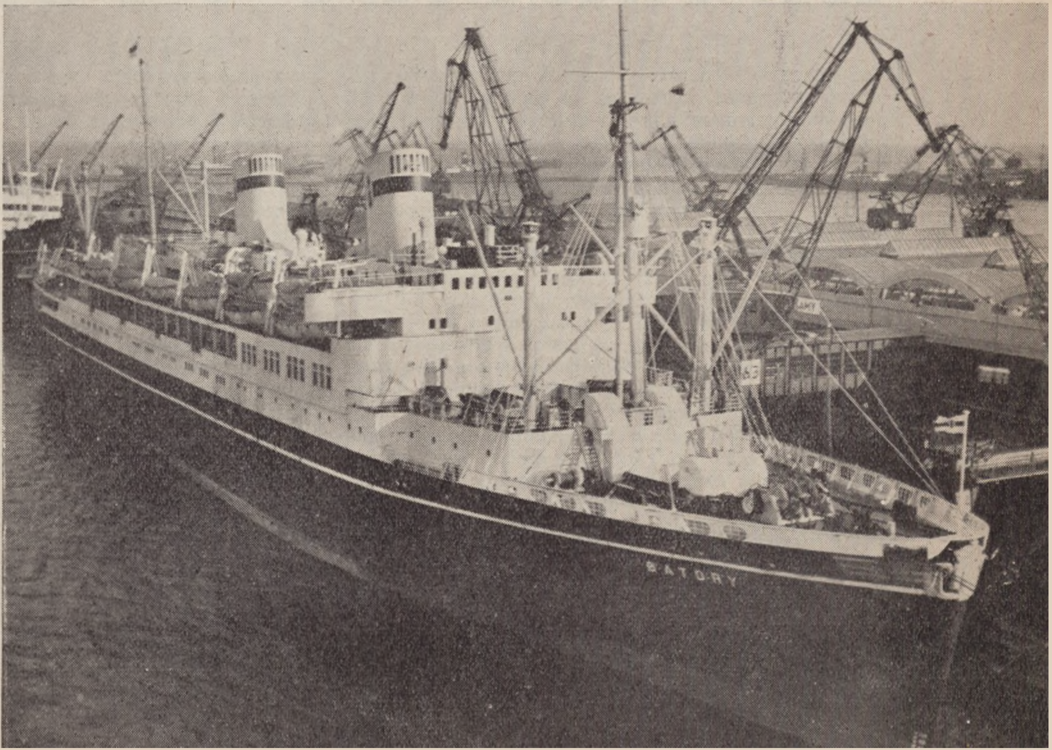
11. **Szczecin—Stockholm**, bediend door het kleine motorschip „Narew" (318 TDW) met afvaart om de twee weken.
12. **Szczecin—Malmö—Kopenhagen—Goteborg—Oslo**, bediend door M/S „Oksywie" en zo nodig S/S „Hel".

Bovendien doen de motorschepen „Warmia" en „Mazury" van de lijn Gdynia—Rotterdam—Antwerpen bijna op iedere reis Szczecin aan.

Deze 12 lijnen houden zich bezig met het **goederenvervoer**. Alleen op de schepen, die varen op Londen, Hull, Helsinki, India en Zuid-Amerika zijn **enkele plaatsen voor passagiers** beschikbaar.

Voor het vervoer van **passagiers** zijn **3 speciale lijnen** ingesteld. Deze worden onderhouden door de schepen „Batory", „Sobieski" en „Jagiello".

13. **Gdynia—Noord-Amerika**, bediend door M/S „Batory" (14.287 BRT), plaats biedend aan 832 passagiers. Doet de havens **Kopenhagen, Southampton en New York** aan, afvaart eens per maand.
14. **Italië—Noord-Amerika**, bediend door M/S „Sobieski" (11.030 BRT). met ruimte voor 1.012 passagiers. Doet de havens **Napels, Genua, Gibraltar en New York** aan. Afvaart eens per maand.
15. **Italië—Centraal-Amerika**, bediend door S/S „Jagiello" (6261 BRT) met ruimte voor 610 passagiers. Doet de havens **Genua, Cannes, Algiers, Gibraltar, Punchal, La Guayra, Curaçao, Cartagena, Colon, Havanna, Funchal en Lissabon** aan. Afvaart eens per maand.

Pools passagierschip „Batory"

De Poolse ruiter. New York, verzameling Frick. (Doek 115:133.5)

REMBRANDT I POLSKA

Kazdy, nawet ten, który nasz organ zaledwie pobieznie przejrzał, zrozumial że naszym celem jest pogłębianie ekonomicznych i kulturalnych stosunków pomiędzy Holandią i Polską. Nasze, dość skąpe jeszcze, artykuły o holenderskich pionierach kultury, dowodzą jednak o chęci przedstawienia również tego, co żyło i żyje w naszych malarzach, pisarzach i muzykach.

Nieświadomie powstaje w nas pytanie, czy istniały jakieś stosunki pomiędzy Polską i geniuszem, który omnium consensu jest uznany za pioniera kultury naszego narodu — myślimy naturalnie o Rembrandcie. Na pytanie to, można po pewnym zastanowieniu odpowiedzić twierdząco. Mówię o zastanowieniu, gdyś specjalnie na tym terenie posiadany material dowodowy jest bardzo skąpym.

Bardzo możliwym jest, że ktoś kompetentniejszy niż my, mógłby nasz artykuł, pomyślany jako wstęp, wszechstronnie uzupelnić. Cieszylibyśmy się bardzo, gdyby uczynil to ktoś kompetentny.

Myśląc o Rembrandcie w zestawieniu ż Polską, przypominamy sobie zaraz obraz mistrza „Polski jeździec." Na tle gór ukazuje się postać jeźdźca, siedzącego na szarym koniu. Jeśli orientujemy się w ubiorach wojskowych z owych czasów, mozemy wówczas z pewnością stwierdzić, że wymieniony jezdziec ubrany jest w mundur Lisowczyków. Na grzbiecie końskim leży przerzucona skóra pantery. Oglądającemu ten obraz nie sprawia trudności wyraznc rozpoznanie twarzy jeźdźca, gdyż zwraca on ku nam swe piękne, pozbawione zarostu oblicze. Na długim jasno-zółtym wojskowym plaszczu, widnieje rząd niebieskich guzików. Nogi w dość ciasnych, czerwonych ponczochach wystają z żółtych skórzanych butów. Czerwona czapka jest oblamowana szerokim pasem futra. W swej prawej ręce, wspartej silnie na biodrze, jezdziec trzyma mlot bitewny, tu też wisi wschodni kołczan, luk i długi miecz. Lejce są zrobione z czerwonej juchtowej skóry, u szyi końskiej zwiesza się lisi ogon.

To chyba wszystkie szczegóły, dotyczące konia i jeźdzca. Nie mniejsze wrazenie robi też tło obrazu.

Na wysokiej górze wznosi się zamek obronny, u stóp którego, na lewo, w półcieniu, widać wodospad, na prawo jeziorko z widocznymi na brzegu, budynkami. Swiatło sloneczne pada z lewej strony obrazu.
Oto krótki opis, przyczym i on dotyczy innych dziel sztuki, które będą pózniej omawiane, (Bardzo wiele danych zaczerpnąłem z Hofstede de Groot'a „Beschreibendes und Kritisches Verzeichniss").
Przy oglądaniu tego dzieła i pod wrażeniem jego majestatu, powstaly we mnie niektóre pytania, na które po przejrzeniu literatury, stojacej do mej dyspozycji, dotychczas nie mogłem znaleźć zadawalniającej odpowiedzi. Czy są jakiekolwiek dane, stwierdzające dlaczego Rembrandt w r. 1655 zainteresowal się jeźdźcem w polskim uniformie? Czy można stwierdzić identyczność portretowanego? Zarówno Bode jak i Michel (w swej książce o Rembrandcie st. 373) stwierdzają że w porównaniu z innymi końmi malowanymi przez Rembrandta, rumak tego jeźdźca został namalowany z o wiele doskonalszą techniką.
Omawiane tu dzieło, znajdowalo się dawniej w kolekcji Tarnowskiego w Dzikowie, obecnie tym drogocennym arcydziełem cieszy się Ameryka; Jego właścicielem jest H. C. Frick w New Yorku. Jak już wyżej zaznaczyłem, prawodpodobnie nie można stwierdzić identyczności polskiego jeźdźca; o ile chodzi o polskiego możnowłdcę z 1631 r. próbowano również bezskutecznie dowiedzieć się, kogo portretował Rembrandt. Wymieniano nazwisko Sobieskiego (naturalnie nie chodzi tu o Jana Sobieskiego, który w 1683 r. bronił Wiednia) lecz Michet (l.c. str. 216/217) odrzucił z calą stanowczością tę hipotezę, mówiąc w związku z tym o „dénominations fantaisistes". Poza tym, (zupelnie słusznie) był on pełnym podziwu dla tej „puisance de clair obscur".
Stoimy przed portretem czterdziestoletniego mężczyzny z olbrzymimi wąsami, który zwrócił glowę na prawo. W swej prawej dłoni trzyma on bulawę ze złotym guzem. Na wysokim futrzanym kołpaku przewija się złoty łancuch z drogocennymi kamieniami. Z jednego, widocznego dla nas ucha zwiesza się perła. Pełne świation z prawej strony, oświetla prawą część twarzy.
Innym dzielem Rembrandta, które początkowo można bylo spotkać w kolekcji króla Stanisława Augusta, lecz które trafilo, po różnych wędrówkach, jeszcze w czasach Katarzyny II do Ermitażu, jest „Chlopiec w polskim stroju", (polskie ubiory pociągnęly widocznie Rembrandta.) Stojąca figura jest nieco zwroconą na lewo. Jak i polski możnowladca, ma ten chłopiec również perły w uszach. Zloty brokat sukni kontrastuje cudownie z przezroczystą zóltością chusty, zawiązanej na szyi. Twarz tego chłopca jest nam znaną z innych obrazów, w pierwszym myślimy tu odziele, znajdującym się w byłej kolekcji Jussupowa.
Chociaż ilość obrazów Rembrandta w Polsce nie jest zbyt wielką, muzeum Czartoryskich w Krakowie może być dumnym z „Krajobrazu w czasie burzy z miłosiernym Samarytaninem". (Michel, 1. c. st. 314) omawiając to dzieło i porównując je z innymi krajobrazami Rembrandta, był wszędzie uderzonym tą „la même magie de clair obscur". Miłosierny Samarytanin znajduje się w szerokiej dolinie, przez którą przepływa rzeka. Przez rzekę jest przerzucony kamienny most, zdala wznosi się miasto, otoczone murami. Stroma góra zamyka dolinę z lewej strony. Na prawo,na początku drogi, widzi się Milosiernego Samarytanina, który prowadzi swego konia, z leżącym na nim rannym. Na prawo od nich znajduje się ksiądz, w modlitwie wznoszący w górę ręce. Obok jego widzimy jakiegoś chlopca. Z prawa zbliżają się dwie osoby z za krzaków. Po środku obrazu porusza się kareta, ciągnięta przez 4 siwki. Z za gęstych chmur przebija się promień słonca, rzucający cudowne światło na pogrążony w tajemniczej ciemności krajobraz.
W jakimkolwiek muzeum na świecie, zobaczywszy podobny obraz, poznaje się w nim odrazu dzieło wielkiego mistrza. Na zakonczenie naszego przeglądu, podajemy jeszcze, że Polak hr. Raczynski w Rogalinie. posiadał jedną z tych cudownych głów Chrystusa, które są uważane za najwyższy punkt mistrzostwa Rembrandta. Niestety, również to dzielo znalazło się po drugiej stronie Oceanu.
Oto parę uwag, na temat zatytułowanym przeze mnie „Rembrandt i Polska". Jak już wyżej zaznaczyłem napewno można znaleźć fachowców, którzy mogliby wiadomości te uzupelnić. Dlatego należy traktować tu podane wiadomości, jako pierwsze ziarna, które przy licznej współpracy mogą wydać pożądany plon.

P.

Oude contacten tussen

Reeds bij vroegere gelegenheden hebben wij gewag gemaakt van contacten, welke er in de 17e eeuw tussen Nederland en Polen hebben bestaan. De lezers van onze vroegere jaargangen zullen zich o.a. herinneren dat wij gesproken hebben over Joannes Zawadski, die pogingen in het werk stelde, om de heren Staten te overtuigen, dat Wladyslaw IV alle rechten op de Poolse troon bezat en dat hij en niet Christina van Zweden als Pools heerser erkend diende te worden.

In dezelfde tijd nu, dat Zawadski deze besprekingen hield, vertoefde er een andere Pool op Hollands grondgebied, doch vooral op het territorium, dat misschien een wingewest van de Republiek had kunnen worden, welke Pool voor ons land een nog belangrijker rol heeft gespeeld dan Zawadski, die ten slotte alleen voor zijn vaderland werkzaam was. Deze Pool nu is geen ander dan Krzysztof Arciszewski en over zijn veel bewogen leven willen we deze keer onze lezers het een en ander meedelen.

Ik gebruikte zo even de term „veel bewogen leven", ik hoop het bewijs te kunnen leveren dat deze alleszins gerechtvaardigd is. En deze aanduiding geldt zowel voor zijn Poolse jaren — hij zal tot op zijn 32e jaar in Polen blijven vertoeven — als voor de decennia, die hij in Holland en Brazilië doorbracht.

Brazilië toch is het territorium waar wij boven op doelden en waar hij voor de West-Indische compagnie zeer belangrijk werk heeft verricht. Zijn Hollandse en Braziliaanse tijd zijn door verschillende oudere en nieuwere Nederlandse historici uitvoerig behandeld; voor zijn Poolse periode zijn we voornamelijk aangewezen op een tweedelig werk van Alexander Kraushar Dzieje Krzysztofa z Arciszewa (Lotgevallen van K. Arciszewski). De Nederlandse historicus J. C. M. Warnsinck, die twaalf jaar geleden een studie over Arciszewski publiceerde was bij het gebruik van dit Poolse materiaal aangewezen op de hulp van Mej. M. L. van Hamel, die hem uitvoerige exerpten uit Kraushar's boek verschafte. Wij veroorloven ons een paar gedeelten uit het Poolse boekwerk aan deze excerpten toe te voegen; het voortreffelijk werk, dat Mej. van Hamel verricht heeft krijgt daardoor nog iets meer relief. Na de behandeling van de Poolse periode werd de arbeid voor de Hollandse geschiedschrijver aanmerkelijk ge-

Woorden voorzijde: De vijandelijke Spanjaards verwonnen zijnde, ontfang de zeegeleuwer. Woorden achterzijde: De Amerikaansche Maatschappij heeft van den held Christoffel Artischofski, zoon van Arciszewski, zoo door den adel zijns geslachts als de kennisse der wapenen en letteren zeer uitmuntend, nadat hij drie jaren zeer wijselijk, dapperlijk en gelukkiglijk de Brazilsche zaaken bestierd had, deezen als een gedenkteeken van haare dankbaarheid, en zijne dapperheid en trouw, in 't jaar na Christus geboort 1637, doen munten. Van Loon Nederlandsche Historiepenningen II 240.

Gouden penning, door de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie aan Artichewsky geschonken.

Polen en Nederland

makkelijker. Hij kon nu volop gebruik maken van „Het Jaarlijck Verhaal van Joannes de Laet", waarvan het vierde deel vooral voor ons doel van het grootste belang is. Daar waar de Laet zijn relaas eindigt wordt hij opgevangen door geen mindere dan Barlaeus die in zijn „Rerum per octennium in Brasilia" Arciszewski's laatste Braziliaanse tijd behandelt. Bovendien zijn we in het bezit van uitvoerige Missive's en Memorie's van Arciszewski's eigen hand, zodat het materiaal uit deze periode overvloedig mag worden genoemd. Beschouwen we nu eerst Arciszewski's Poolse levensjaren. Krzysztof Arciszewski dan werd als loot van een oud adellijk geslacht de 6e December 1592 te Rogalin geboren. Het is van belang hier reeds dadelijk te vermelden, dat zijn vader nauwe verbindingen met Faustus Socinus onderhield, we zullen later zien, dat bij conflicten tussen hem en de West-Indische Compagnie dit Socianisme tegen hem wordt uitgespeeld. De jeugdige Krzysztof bracht zijn schooljaren te Smiegl door en zijn biograaf acht het waarschijnlijk (prawdopodobnie) dat hij om zijn opvoeding te voltooien enige tijd in het buitenland doorbracht.

Arciszewski behoorde — zoals wij boven reeds zeiden — tot een adellijk geslacht, maar het bezit was met schulden bezwaard. Vooral schijnt dit het geval te zijn geweest met de bruidschat, die Krzysztof's moeder Helena bij haar huwelijk had meegekregen. Met de regeling hiervan werd nu een rechtskundige — men sprak in die dagen van een palestrant — belast. Deze, Caspar Jaruzel Brzeziński geheten, wordt ons beschreven als een curieus heerschap, hetgeen waarschijnlijk een euphemisme is, want het mag wel als zeker worden aangenomen, dat hij als beheerder van het bovengenoemde bezit in de eerste plaats zijn eigen voordeel beoogde. De bijzonderheden zijn niet met volledige duidelijkheid beschreven. Maar één ding staat vast, de onstuimige knaap vatte een gloeiende haat op tegen de man, die zijn ouders zo benadeeld had; slagerszoon is nog een van de mildste benamingen, waarmee hij hem betitelt. Deze haat was wel heel diep geworteld; ook bij de meest wisselvallige avonturen, die Krzysztof meemaakt, zal hij niet worden uitgeblust, hij zal ten slotte omgezet worden in een daad, die Arciszewski's leven in geheel andere banen zal leiden.

Hoe interessant het ook zijn moge langer bij Krzysztof's jeugdjaren te verwijlen, we zien hiervan af en vermelden alleen, dat hij onder leiding van Vorst Radziwill, Gustav Adolf helpt bestrijden en dat hij bij de slag van Mitawa nauwelijks aan de dood ontsnapte. Een paard wordt onder hem doodgeschoten, hij zelf wordt tegen de grond geslingerd. In een elegie richt hij zijn dankbede tot de Voorzienigheid, die voorkomen heeft, dat hij bij deze veldtocht in het duister wegzonk (źem z tej wycieczki w ziemne nie poszedł ciemności). Maar nog eens — ook in het aangezicht des doods vergeet hij zijn oude vete niet. Hij zoekt naar de gelegenheid zijn slachtoffer te kunnen bespringen. Hij vindt die. Breźnicki keert in een met goederen beladen lastwagen van een reis uit de provincie terug. Krzysztof heeft zich met enkele genoten in een hinderlaag bij het plaatsje Kościan opgesteld. Ze slingeren vanuit die verdekte plaats een lasso naar de wagen en sleuren er Breźnicki uit. Hij wordt aan een paard gebonden en zo naar het naburige Ponin getrokken. Hier wordt hem een stuk voorgelegd, waarin men hem sommeert het geroofde terug te betalen. Als hij weigert, maakt men korte metten met hem. Er volgt nu een ingewikkelde procedure, ingewikkeld daarom, wijl de rechtspraak tegen adellijken met veel moeilijkheden gepaard ging; tenslotte werd Arciszewski uit het land gebannen. Hij en zijn kameraden worden aangeduid als schenners van de openbare rust en veiligheid (violatores pacis et tranquillitatis publicae).

Dit nu zijn enkele gegevens, die we uit Kraushar's boek putten en waarbij we iets uitvoeriger waren dan Mej. van Hamel. Arciszewski's Hollandse periode gaat nu beginnen. We willen hier echter — vooruitlopend op latere gebeurtenissen — niet onvermeld laten, dat Arciszewski toch ten slotte wroeging over deze moord heeft gevoeld. Wederom zal hij zich in een elegie tot God wenden die in zijn mateloze genade de zwaar door zonde gedrukte ziel (dusza, za grzech ciężko utrapiona) kent.

Verbannen uit Polen zal Arciszewski nu in ons land een veilig toevluchtsoord vinden. We treffen hem reeds in Maart 1624 in den Haag, hij onderhoudt geregelde correspondentie met Vorst Radziwill en zet zijn studie der krijgswetenschappen voort. Dit kan ons allerminst verwonderen in de man, die van zich zelf spreekt als van de „soldaet van fortuyn". Hij zal spoedig in de Republiek gelegenheid krijgen de theoretische kennis in vestingsbouw, pyrotechniek en busschieterij in de practijk om te zetten, want hij neemt als volontair in Maurits' leger dienst, als deze (vergeefse) pogingen aanwendt om het door Spinola belegerde Breda te ontzetten — wie denkt hierbij niet aan Velazquez' meesterstuk Las Lanzas — doch de man, die aan de zijde der Republiek strijdt is geenszins ongevoelig voor de voortreffelijke schietvaardigheid der Spanjaarden en hij misprijst 't in de Hollanders, dat zij het juiste moment in de aanval laten passeren.

Kort na de val van Breda zal Arciszewski een groot gedeelte van Europa doorkruisen. We horen van een verblijf in Koerland, enige tijd later is hij in Sedan en in Parijs, hij maakt de belegeringen van la Rochelle en 's Hertogenbosch mee. Zou hij wroeging gevoeld hebben, dat hij — de Protestant — in de eerstgenoemde stad zijn geloofsgenoten bestreden heeft? Een zijner Elegieën zou het doen vermoeden. De eerste woorden „schenk vergiffenis aan de ondankbare borst" (Przebacz niewdzięcznym piersiom) laten aan duidelijkheid niets te wensen over. Uit Arciszewski's briefwisseling leren we hem kennen als een man met een scherp opmerkingsvermogen, enigszins spottend laat hij zich uit over de schone maar arme Amalia van Solms, de dochter van een hoveling aan het voormalige Tchechische hof, die bij de veldtocht van de Winterkoning al zijn bezit verloren had. Levendig ook is zijn beschrijving van het leven der Leidse studenten, die veelal in den Haag in de schouwburg en bij de bierkan (Kufel) zijn aan te treffen.

Doch spoedig begint een nieuwe phase in het leven van onze ongedurige zwerver. Hij krijgt een aanbod van de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie om dienst te nemen bij de troepen, die

(eind 1629) naar Brazilië zouden vertrekken. Het escader, waartoe ook het schip behoorde, dat hem vervoerde, stond onder bevel van Hendrik Cornelisz Loncq en het verscheen in het voorjaar van 1630 voor het Recief. Nauwlijks in Brazilië geland, of hij wordt naar Olinda gedirigeerd, welke havenstad de Compagnie veroveren wil en ook veroverd heeft. Doch reeds in die eerste periode doet Arciszewski zich kennen als een zelfstandig denkend, misschien wel enigszins eigenzinnig man. Hij beschouwt het bezit van de slechte haven Olinda als iets waardeloos, volgens hem is een aanval op het eiland Tamarica van groter betekenis. Ofschoon men naar zijn critiek niet luistert, neemt men hem het voordragen van eigen mening niet kwalijk. Een van zijn superieuren duidt hem in een brief aan de Heeren XIX aan als „een zeer eerlijck ende valliant persoon". Ja, als hij na ongeveer drie jaar in Brazilië vertoefd te hebben weer in Holland terugkeert, nodigen de Bewindhebbers hem uit zijn mening over de verdere ontwikkeling der kolonie op schrift te zetten en deze in hun vergadering voor te dragen. De bezwaren, die hij reeds in Brazilië tegen de krijgstactiek had gehad, spreekt hij nu in de vergadering der Bewindhebbers uit; zij zijn nog later neergelegd in een memorie, waarin we o.a. de volgende passage's vinden: (Kroniek Hist. Genootschap, Jaarg. XXV, pag. 264) „Naar mijn oordeel, 't is een groote slechtichheyt eenen slechten haven met meer dan acht forten te bewaren. Waar is dit ooyt gezien ofte gehoort geworden?" enz. (slaat op Olinda).

Portret van Arciszewski

Zo weinig duidde men hem zijn critiek euvel, dat hij in 1634 wederom naar Brazilië mocht vertrekken, nu echter in een hogere waardigheid nl. als kolonel, waarbij hij „onder niemandt soude staen als onder de Heeren ghedelegeerde Bewinthebberen".

Wel zal hem in Brazilië blijken, dat hij zijn macht moet delen met een andere kolonel, doch hij zet zich spoedig over deze teleurstelling heen. Het kan natuurlijk onze bedoeling niet zijn, om alle nu volgende krijgsbedrijven in Brazilië in detail te gaan vertellen. Wie de nodige moed heeft leze de honderden pagina's, welke de Laet en ook Barlaeus daaraan besteden door, wij voor ons willen slechts enkele markante punten releveren, interessant voor een inzicht in het Hollands bewind, belangwekkend ook voor de kennis van Arciszewski's karakter. Tussen de bedrijven door zullen we dan zien, hoe onze historicus Warnsinck een appeltje te schillen heeft met een Duits geschiedschrijver — bijna had ik neergeschreven een Duits geschiedvervalser. Ten eerste dan dit: ook de West-Indische Compagnie paste in Brazilië bij haar bestrijding van de in verzet gekomen stammen, het probate middel van het „divide et impera" toe. Er waren altijd wel elementen onder de inboorlingen, die voeling zochten met de Hollanders om verenigd met hen, stamgenoten en Portugezen te bestrijden. Arciszewski kreeg de opdracht met een van die stammen en wel die der Tapujas besprekingen aan te knopen „om te sien wat voordeel men uyt deze Wilde trecken konde". De resultaten waren niet onbevredigend, de koning der Tapujas, Jandovi — door de Hollanders herdoopt in Jan de Wey — zegde Arciszewski toe hem bij de bestorming van het bezuiden Rio Grande gelegen Portugese fort te zullen helpen. Arciszewski last bij het bespreken dezer onderhandelingen een beschrijving van land en volk der Tapujas in, die. hoe onbevredigd ook voor de ethnograaf, toch wel een korte vermelding verdient. Wij lichten er daarom enige passage's uit: „'t Landt is zoo schoon ende vruchtbaar, dat men 't niet beter soude konnen wenschen... De Tapujas is een Natie welcke gheen vaste wooninghe en heeft, maar van tijdt tot tijdt verandert, de Wyven, de

Hutten ende Hamacken haer Mans naer dragende. (Zij) worden bij de andere Natien van Brazilianen ghenaemt Tararyuck... Deze Natie is in ghetale, met Vrouwen ende Kinderen, omtrent sesthien hondert sterck, naer gissinge van de onse, die in haer Landt zijn gheweest, ende om beter de kost te krijghen, zoo slaen haer ghemeenelyck neder in twee partyen. De eene met Jandovi ende de andere met Wesetyawa, die meest het jongh 'volck onder hem heeft (De Laet Uitgave Linschoten Vereniging pag. 45—50).

Dat 't bij deze krijgstochten tegen de verzet plegende stammen niet mals toeging, verheelt de Laet geenszins, hij spreekt (zie o.a. pag. 31) herhaaldelijk van verbrandingen van dorpen (bijna had ik dessa's neergeschreven) hij gewaagt ook van manmoedige hoofden van deze troepen (pag. 136) als Rebellino en Camaron, van welke Warnsinck in zijn commentaar terecht zegt: (dat zij zijn) „mannen die in de geschiedenis der oorspronkelijke bewoners van Brazilië een zelfde plaats innemen als de grootste helden van onze vrijheidsoorlog in onze geschiedenis!" [1]) Nu is 't niet te miskennen, dat Arciszewski bij de verdelging van de in opstand gekomenen één lijn trok met de Heren Bewindvoerders. Van enig inzicht in de psyche dezer mensen is natuurlijk bij hem evenmin sprake als bij zijn oudere tijdgenoot Coen. Maar toch zijn er factoren in het beleid der Compagnie, waarop hij de pijlen van zijn critiek richt. Het gaat hem b.v. aan het hart, dat de leiders totaal onverschillig zijn voor de toestand waarin de soldaten zich bevinden. „Deze zijn geheel ontramponeert zowel in kleeding als in bewapening, een derde gaet naeckt ende van de sonne soo verbrant als de Brazilianen en doort gebreck van schoenen de voeten van de bicios (een insect, dat zich onder de voetnagels der mensen ingraaft de zgn. pulex penetrans) afgegeten."

Wat nu duidt Arciszewski als de hoofdoorzaak aan van deze schandelijke verwaarlozing der troepen. Wel het winstbejag, waardoor de schepen geheel ondergeschikt worden gemaakt aan de verscheping van de suiker in plaats dat men ze gebruikt voor de verzorging der troepen op de buitenposten.

Bij de bestorming van een door de Portugezen verdedigd fort was dezen (vrouwen, kinderen en slaven inbegrepen) vrije aftocht verleend tegen een grote door hen te storten som. Arciszewski stelt nu de volgende zeer redelijke vraag: Hoe komt 't dat de soldaten, van wie toch gedurende het beleg zeer veel was gevergd daar geen duit van hadden gezien, dat zij zelfs geen extra rantsoen wijn genoten. Niettegenstaande in de overgaafvoorwaarden dit geld hun was toegekend.

We zouden nog wel meer kunnen aanhalen, waaruit overduidelijk blijkt, dat Arciszewski toch nog wel wat anders was dan een houwdegen zonder meer en dat men hem zou verongelijken, indien men hem zo maar met Coen vergeleek. En daarom plaatsen we ons dan ook direct achter Warnsinck, indien hij krachtig verzet aantekent tegen Hermann Wätjen, die in zijn boek „Das holländische Kolonialreich in Brasilien" zijn invectieven op Arciszewski loslaat (von brennendem Ehrgeiz erfüllt... stets wollte er die erste Geige spielen... seine Eifersucht... sein hochfahrendes Benehmen enz. enz.). Wij willen niet ontkennen, dat Wätjen's boek in vele opzichten verdienstelijk is en van serieuze bronnenstudie getuigenis aflegt, maar het genre — Duitse geschiedschrijvers, die zich met ons land bezig houden — is nu eenmaal verdacht (men denke aan Lanprecht's verregaande brutaliteiten). En bovendien voor een Wätjen en de zijnen is Arciszewski toch maar een Pool. Dubbel sympathiek is ons daarom Warnsinck's met veel argumenten gestaafd koen verweer.

Is 't nu eigenlijk wel te verwonderen, dat Arciszewski, na zijn vruchteloze strijd tegen bovengenoemde misbruiken spoedig zijn ontslag indiende? Hij motiveert dit met de verklaring, dat de Poolse koning zijn diensten van node heeft. Hij heeft brieven uit Polen ontvangen, „dewelcke mijne wederkomste heftich urgeeren".

Dit ontslag werd echter niet dadelijk verleend; eerst zou hij nog zware guerilla-aanvallen van de inboorlingen hebben af te slaan. Als eigenaardigheid bij deze laatstgenoemde gevechten zij nog aangetekend, dat deze guerillastrijders zich hierbij bedienden van „steen-stucxkens en zelfs een Machine van schut-vrije plancken op dry karren ghebouwt, ende zoo toeghestelt dat mense in tijdt van stormen voort-schuyven konde". Men gaat bij de beschrijving van dit oorlogstuig waarlijk aan moderne tanks denken.

Terwijl Arciszewski dus ondanks alle tegenwerking bezig is het gezag van de compagnie steviger te grondvesten vindt er een verandering in het bestuur plaats, door welke Arciszewski's vertrouwen in de toekomst weer versterkt wordt. Geen ander dan de in 1604 in het kasteel te Dillenburg geboren Johan Maurits zal in Januari 1637 het bewind over Brazilië in handen krijgen. Arciszewski blijft nu nog drie maanden in Brazilië, maar voor hem zijn ontslag verleend wordt, zal hij zich nog eens een uitvoerige memorie tot de nieuwe bewindvoerder richten. Het is natuurlijk onmogelijk de inhoud van deze bijna 100 pagina's tellende memorie ook maar in hoofdpunten weer te geven, voor ons is het voornaaste hier vast te stellen, dat Arciszewski nog niets van zijn grieven heeft laten vallen, maar dat hij anderzijds niet in gebreke blijft zijn vertrouwen uit te spreken in de nieuw gekomene. Zijn critiek op het regeringsbeleid, zoals hij dit tot nu toe heeft leren kennen, komt wel heel duidelijk uit in de volgende uitlatingen: In Holland heeft men een hoge dunk van „negotie ofte commerce" en als iemand maar verstand heeft van koopmanschap en boekhouden, dan wordt hij tot alles capabel geacht; voor een land als Brazilië, dat voor een groot gedeelte nog veroverd moet worden, te regeren, wordt echter meer vereist „tot den dans hoort meer als een paar schoenen".

Arciszewski vertrekt dan eindelijk uit het Recief — wanneer hij precies in ons land is aangekomen is niet bekend. Nauwelijks heeft hij echter voet aan wal gezet, of hij hoort dat „de staet van de West Indische Compagnie door inwendige twisten heel periculeus ontstelt is". Welk probleem hield de gemoederen bezig? Wel de Kamer van Amsterdam richtte zich tegen de aanhangers van het Compagnie-monopolie, terwijl juist de Kamers van Zeeland, van de Maas en van Stad en Landen de particuliere handel op Brazilië absoluut wilden weren.

Ook Arciszewski heeft in dit twistgeding partij gekozen. We bezitten van hem een korte memorie aan graaf Maurits en den Hoogen Raad in Brazilië van 24 Juli 1637. Met de nodige slingers om de arm spreekt onze Poolse kolonel zich daar toch uit vóór de Amsterdamse zienswijze: „in de gepasseerde jaren, zoo langh als de Comp. alleen op Brasil voer,

---

[1]) Van de heftige tegenstand door de Moradores, Mulatten, Mamalucquen, Brazilianen als Negros den Hollanders geboden geven Schonenburgh en Haecks „Saken van Staat en Oorlogh" (den Haag 1669) een levendige beschrijving.

was 't daar woest, arm en bedroeft... daerentegen nu voor mijn vertreck, onaengesien qualijck anderhalf jaeren daar de particulieren gehandelt hadden, is 't Reciff noch eens zoo groot geworden als het te vooren was (Hist. Genootschap Kroniek XXV, pag. 236/237).

En nu nog een bijzonderheid bij Arciszewski's terugkeer, die wel is waar een meer particulier karakter draagt, maar die toch alleszins het vermelden waard is. De Bewindhebbers der Compagnie waren ondanks alle critiek tegen hem uitgebracht, zo over Arciszewski voldaan, dat ze hem beloonden met een fraaie draagpenning met gouden ketting. Arciszewski zelf maakt in zijn geschriften nooit gewag van deze beloning. Van Loon in zijn Nederlandsche Historiepenningen deel II p. 240 is de eerste, die van deze medaille een beschrijving geeft.
Arciszewski zou niet lang in Holland de zo wel verdiende rust smaken. Er kwamen allerlei noodtijdingen uit Brazilië; San Salvador aan de Allerheiligenbaai dreigde genomen te zullen worden, men hoorde „daegelycks van de groote toerustinge des Coninckx van Hispanien naar Brasil". Er werd hier een troepenmacht uitgerust om naar Brazilië te worden gestuurd. Op de vraag „onder wat hooft", inclineerden de Bewindhebbers „meest den persoon van den Colonel Artichau (sic) weder derwaerts te senden". Drie Heeren werden afgevaardigd „om 't welgevallen van syn Hoocheyt (Frederik Hendrik) daerover te verstaen". Reeds kort daarop kon men rapporteren „dat syn Hoocheyt meynde dat den Heer Colonel Artichau soude connen werden gegeven het generaelschap vant geschut, daermede hij boven alle andere colonellen syn plaets soude hebben". In cauda venenum. Juist deze laatste woorden hielden de kiemen van veel misverstand en tweedracht in.
Reeds bij Arciszewski's aankomst in Brazilië speelden zich vreemde dingen af. Het schip, dat hem vervoerd had, droeg de admiraalsvlag, men eiste, dat die zou worden neergehaald, toen dit niet geschiedde, werd hij aan flarden geschoten.

Spoedig doemt het vraagstuk der superioriteit op; wie zal het beheer over de troepen hebben, Johan Maurits dan wel de nieuw aangekomene. In een brief aan Albertus Conradi, Burgemeester te Amsterdam uit Arciszewski zich omonwonden over de behandeling, die hem van de zijde van Johan Maurits en van de Hoge Raad is ten deel gevallen. „Irraisonable injurien quamen voor den dach. De Hooghe Raeden stoockten op 't beste, ende de Grave barstede soo uyt, dat qualyck reden in hem te speuren was". (Hist. Genootschap XXV 369). Van zijn kant oordeelt Johan Maurits over deze brief, dat hij is „een pasquilleur en lasterlyck schrijven, waarin een valsche calomniateur syn eere zeer sinisterlyck heeft durven bekladden".

Het lust ons niet deze onverkwikkelijke geschiedenis in alle details mede te delen. Ten slotte heeft Arciszewski het tegen Johan Maurits moeten afleggen en reeds twee maanden na zijn landing voor het Recief kreeg hij te horen, dat hij „op scheepscost, boonen en stockvis" de thuisreis kon aanvaarden. Bij zijn terugkomst in Holland richtte hij onmiddellijk het verzoek tot de H.H.M. „te mogen doleren over enige saecken in Brazil gepasseerd" doch zelfs dit stond de vergadering hem niet toe, zij verklaarde „sich niet te willen inlaten ofte kenisse nemen van de „doleantien".

Zij gaf te kennen dat hij sich elders zal moeten addressereen. Sulc, en de daer, hij te rade sal werden". In deze tijd voelde Arciszewski zich in die mate gegriefd door Joh. Maurits, dat hij, naar Krauskar meedeelt, zelfs met ernstige voornemens rondliep, de graaf tot een duel uit te dagen. Nu mag het als iets merkwaardigs worden beschouwd, dat de oudere Nederlandse geschiedschrijvers een bewonderingswaardige objectiviteit ten opzichte van de Poolse kolonel hebben weten te handhaven. Barlaeus, die nog wel in opdracht van Johan Maurits zijn werk over Brazilië schreef, geeft openlijk te kennen, dat velen in Nederland Arciszewski's partij hadden gekozen. De la Neuville laat in zijn „Historie van Holland" afdrukken, dat de oorzaak van de twist te zoeken is in „de jalousie in het gemoed van den graaf".
Deze hoge onpartijdigheid hebben lateren echter niet meer weten vol te houden. Na het boven medegedeelde verwondert het ons natuurlijk allerminst dat Watjen over Arciszewski's verdedigingsgeschrift het volgende ten beste geeft: „es strotzt von Verleumdungen, Schmähungen und gehässigen Ausfällen gegen Johann Moritz und sein Verwaltungssystem, er (Arciszewski) hat sogar die Ehre des Grafen angegriffen". Nu zouden we aan dat gebulder geen waarde hoeven te hechten, als deze opvattingen niet zelfs in schoolboeken waren doorgesijpeld. In de tekst van een zeer veel gebruikte platenatlas laat Mevr. C. Molengraaff Gerlings zich aldus over Arciszewski uit: „hij legde het er op aan, zo spoedig mogelijk een breuk te doen ontstaan, om daaruit voordeel voor zich zelf te trekken". En ook Blok zag in zijn „Geschiedenis van het Nederlandsche volk" in Arciszewski niets dan een onverdragelijke querulant of een man, die uit afgunst tegen Johan Maurits diens bestuur trachtte te saboteren.
Des te meer eer komt nu ook Warnsinck toe, die dan ook zonder zelfverheffing van zich zelf kan zeggen: „deze opvattingen heb ik willen weerleggen". Het is eveneens een zeer verblijdend feit, dat de heer W. J. van Balen, in een monografie over Johan Maurits zich bij Warnsinck's opvattingen aansluit. (Mr. W. J. van Balen Johan Maurits in Brazilië, pag. 122).

Nu nog een enkel woord over Arciszewski's verder leven: Ook al mocht hij geen eerherstel verkrijgen; hij wist toch te bereiken, dat voor hem bijzonder krenkende woorden van Joh. Maurits aan zijn adres „vileinen eerendief" niet in de notulen van de Compagnie opgenomen zouden worden. Men heeft nog wel eens een poging gedaan, om van zijn diensten gebruik te maken; als de gezant van Portugal hier te lande een regiment infanterie wil werven voor de oorlog tegen Spanje heeft Frederik Hendrik daarbij aan de mogelijkheid gedacht Arciszewski als aanvoerder daarvan aan te wijzen. Toen dit plan besproken werd, wees een lid der regering er op dat Arciszewski „met ongunst van Graef Maurits uyt Brasil was gescheyden". Hierop is 't afgesprongen.

In het jaar 1646 begeeft Arciszewski zich weer in Poolse dienst om de Kozakken te bestrijden. In 1656 is hij toen te Gdańsk op 64 jarige leeftijd overleden. Zelfs zijn lijk was geen rust beschoren. Het werd naar Leszno overgebracht, maar bij een strijd, waarin zowel Polen, Tchechen als Zweden betrokken waren, werd het stadje verbrand en daarmee ging ook het stoffelijk overschot van Arciszewski verloren.[1]).
We spraken er in het begin van ons artikel over, dat hem minder goed gezinden ook nog zijn Socianisme tegen hem zouden uitspelen. In een oude biografie van Johan Maurits van de hand van D. Veegens lezen we het volgende: „Overigens is de voorkeur aan Arciszewski den belijder van de

toen zoo verfoeide Sociaansche leerbegrippen, boven de rechtzinnigen Johan Maurits in ons vaderland geschonken, een zonderling en nog niet genoegzaam opgehelderd verschijnsel".
Warnsinck eindigt zijn boeiende beschouwing met de woorden: „Ik hoop deze „genoegzame opheldering" te hebben gegeven" wij voor ons zouden er nog aan toe willen voegen: uit die voorkeur in ons land geschonken aan Arciszewski spreekt een objectiviteit en een rechtvaardigheid, die helaas in later tijden ten opzichte van de Pool verloren zijn gegaan. Moge zij door Warnsink's arbeid weer herleven.

P.

---

[1]) Als wel interessante bijzonderheid zij hier aan toegevoegd, dat bij het verbranden van Leszno, waardoor ook de laatste resten van Arciszewski voorgoed verloren gingen een andere Oost-Europeaan, die mede lang in Holland vertoefd heeft, een zekere rol heeft gespeeld. Onder hen, die de Polen bestreden behoorde immers ook de Tchech Komenski, ten onzent beter bekend als Comenius. Door een lofzang op de Zweedse koning door hem „de onbloedige overwinnaar der Polen genoemd" (incruentus Victor Sarmatiae.) had hij die Polen in het harnas gejaagd. Bij de stadsbrand ging ook een groot werk in manuscript van hem verloren de Sylvia panoptica (zie Anna Heyberger Komensky pag. 92).

De schrijver van het artikel over Arciszewski gaf er de voorkeur aan de Poolse spelling van deze naam te handhaven. De Oud Hollandse auteurs gebruikten een geheel andere, de latere Hollandse historici een gedeeltelijk andere orthografie.

CHOPIN

en

DELACROIX

De Chopin-herdenking, zoals die in Nederland is gehouden, stemt niet geheel en al tot tevredenheid. Onze critiek heeft natuurlijk alleen betrekking op de reactie van Nederlandse intellectuelen en kunstenaars, de Poolse autoriteiten hebben van hun kant alles gedaan, om de exceptionele betekenis van de klavier-poeet duidelijk te doen uitkomen. Mag 't b.v. niet bevreemdend, neen bedroevend worden genoemd, dat onze leidende maandbladen in alle toonaarden gezwegen hebben. Gids noch Nieuwe Stem vonden het nodig, om ook maar één woord aan Chopin te wijden. Geen onzer dichters voelde zich geïnspireerd door het onsterfelijk oeuvre van de man, die misschien wel de zuiverste incarnatie van het poëtische genoemd mag worden. Een gedeeltelijke restrictie kunnen wij maken voor het artikel van Hendrik de Vries in de „Kroniek van Kunst en Cultuur". De Heer de Vries liet zich weliswaar te veel intimideren door een strenge, we hadden haast geschreven meedogenloze critiek op Chopin's handschrift, uit welke analyse zou moeten blijken, dat Chopin gratie miste(!). Wij voor ons zijn de mening toegedaan, dat de jonge wetenschap der graphologie het stadium der kinderziekten nog geenszins te boven is; een aandachtige beschouwing van Chopin's hand — dit is waarlijk niet het sterkste argument tegen deze onzinnige bewering — leert ons het tegendeel van deze conclusie. Maar zoals gezegd: de Vries' artikel bevat wel interessante beschouwingen. De vergelijking tussen Chopin en Edgar Allan Poe (enige dagen vóór hem gestorven) is niet gloednieuw, men kan ze reeds vinden in de monographie over Poe van de hand van Una Pope Hennessey (pag. 46). Maar toch hebben wij haar met belangstelling herlezen.
Trouwens, de reacties van de Nederlandse intellectuelen en kunstenaars van vóór het jubileumjaar op het werk van de Poolse meester zijn — Dirk Schäfer en enkele anderen buiten beschouwing gelaten — niet bijster interessant te noemen. Van Chopin's Nederlandse tijdgenoten konden we natuurlijk niet anders verwachten, nemen wij het amuzikale van een Potgieter, een Multatuli in aanmerking, dan is er goed bezien reden tot blijdschap, dat ze Chopin nooit in hun beschouwingen hebben betrokken. Vreemder is echter de absolute indifferentie, die Diepenbrock in dezen aan de dag legt. In zijn ietwat troebele meditaties, die hij een 60 tal jaren geleden over Beethoven publiceerde, herdenkt hij ook met een enkel woord de romantici. Hij roemt Mendelssohn en Schumann voor hun fijn gevoel voor de lacrimae rerum. Maar waren deze verrukkelijke Virgilius-woorden niet eerder van toepassing geweest op de nocturnen-componist? In het vrij omvangrijke literaire werk van Diepenbrock wordt deze echter — als ik me niet bedrieg — geen enkel maal genoemd.
Ik sprak zo juist van de Nederlandse tijdgenoten van Chopin, die te zijnen opzichte een absoluut stilzwijgen aan de dag leggen. Toch is er één geweest, die ook in verband met zijn langdurig verblijf in Parijs Chopin gekend heeft. Ik bedoel natuurlijk de tegenwoordig vrijwel vergeten Ary Scheffer. Deze Dordrechtenaar heeft niet alleen een groot deel van zijn leven in Parijs doorgebracht, hij heeft er ook — wij weten dit o.a. uit Mrs Grote's biographie over hem — belangrijke Poolse emigranten leren kennen (zie Grote Memoir of the Life of Ary Scheffer p. 165). Er zijn tal van brieven gewisseld tussen hem en Krasinski, hij heeft de dichter van de „Ongoddelijke comedie" ook vereeuwigd — dit door Scheffer geschilderde portret mag er waarlijk nog wel zijn. Van zijn hand bestaat er zelfs nog een portret van Chopin. Toch is 't ons niet bekend, of Chopin's oeuvre een blijvende indruk bij onze landgenoot heeft achtergelaten. Dit is echter beslist wel het geval geweest bij

een van Scheffer's Poolse leerlingen — wij bedoelen Theophil Kwiatkowski. Niet alleen, dat er ook een door hem vervaardigde beeltenis van Chopin bestaat, hij heeft ook in de schilderkunst verricht, wat Norwid in de literatuur gepresteerd heeft. Hij heeft namelijk Chopin's laatste ogenblikken op het doek gebracht. Vermelden we ten slotte nog zijn schilderij, Polonaise van Chopin, dan is wel heel duidelijk geworden, dat deze Scheffer-adept zijn grote landgenoot nooit vergeten heeft.

Doch sprekend over hen, die Chopin geschilderd hebben, verheft zich één grootmeester boven allen en dit is natuurlijk Eugène Delacroix. We zullen hier niet lang staan blijven bij het uitmeten van de verdiensten van deze schilderij — een parel uit de Thomy Thiery collectie, voor ons doel is misschien raadpleging van Delacroix's Journal nog wel vruchtbaarder. Het kost ons niet de minste moeite dit driedelig Journal ter hand te nemen. We worden op schier iedere pagina getroffen door de sprankelende geest, door het diep penetratievermogen en we staan dan ook versteld van Gide's uitspraak, die in zijn Journal durft neerschrijven (p. 1080) „la lecture de son (de Delacroix) Journal a été une grande déconvenue." Nu dit woord „tegenvaller" zouden we misschien liever voor Gide's Journal gebruiken, maar deze vraag is hier niet aan de orde.

Delacroix dan herdenkt Chopin herhaaldelijk. We zullen niet beweren, dat alle passage's even belangrijk zijn, uit al zijn woorden spreekt echter een warme liefde voor zijn jong gestorven vriend en zeer vaak geeft hij blijk de essence van Chopin's kunst volledig begrepen te hebben.

Chopin heeft hem ongetwijfeld als een intimus beschouwd. Nauwelijks heeft hij zijn afscheidsbrief van George Sand ontvangen, of hij snelt naar de schilder en hij leest hem die voor. Delacroix vindt de brief wreed „l'auteur prend de temps en temps la place de la femme et se répand en tirades qui semblent empruntées à un roman ou à une homélie philosophique." (Journal I p. 236).

Als Delacroix constateert, dat zijn vriend zienderoog afneemt, tracht hij hem te troosten, door hem er op te wijzen, dat hij bij zich zelf ook de sporen van de naderende ouderdom waarneemt. Hier wil Chopin echter niets van weten. „Il m'a dit qu'il m'estimait de force à résister. Vous jouirez a-t-il dit de votre talent dans une sorte de sérénité qui est un privilège rare (I 256)." De vrienden onderhouden zich vaak over muziek. Delacroix stelt zeer intelligente vragen, waar Chopin diep op in gaat. Op een Aprildag van het jaar 1849 — enige maanden dus voor Chopin's dood — ontwikkelt zich het volgende gesprek: Je lui demandais ce qui établissait la logique en musique. Il m'a fait sentir ce que c'est qu' harmonie et contrepoint, comme quoi la fugue est comme la logique pure en musique, et qu'être savant dans la fugue, c'est connaître l'élément de toute raison et de toute conséquence en musique (I p. 284). Is deze passage niet tekenend voor de Bach-bewonderaar, die Chopin zijn hele leven is gebleven?). De aandachtige toehoorder, die we in Delacroix hebben te zien trekt daaruit dadelijk de conclusie, dat het „vulgair" is om in de kunst slechts op de inspiratie te willen teren. Zij (de kunst) est la raison elle même ornée par le génie, mais suivant une marche nécessaire et contenue par les lois supérieures. [1])

Delacroix schijnt een voorgevoel te hebben gehad van de naderende dood van zijn vriend. Vandaar deze sobere uitlating (I 325) Samedi 20 Octobre „J'ai appris la mort du pauvre Chopin. Chose étrange, le matin, avant de me lever, j'étais frappé de cette idée. Voilà plusieurs fois que j'éprouve de ces sortes de pressentiments. Quelle perte! Que d'ignobles gredins remplissent la place, pendant que cette belle âme vient de s'éteindre."

Van buitengewoon groot belang zijn de pagina's in het Journal geschreven naar aanleiding van een artikel van Liszt over Chopin. Speciaal één passage vraagt onze belangstelling, ze is gericht tegen hen (dit genus is nog niet uitgestorven) die er Chopin een verwijt van hebben gemaakt, dat hij zich bijna uitsluitend tot composities voor het klavier heeft beperkt. Ziethier hoe Delacroix over zulke betweters oordeelt: (I p. 425) „En se renfermant dans le cadre exclusif au piano, Chopin, à notre sens, a fait preuver d'une des qualités les plus essentielles à un écrivain, la juste appréciation de la forme dans laquelle il lui est donné d'exceller . . . Difficilement peut-être un autre, en possession de si hautes facultés mélodiques et harmoniques, eût il resisté aux tentations qui présentent les chants de l'archet, les alanguissements de la flûte, les assourdissements de la trompette . . . Quelle pénétration intuitive ne révèle pas ce choix exclusif qui, arrachant les divers effets des instruments à leur domaine habituel, où toute l'écume du bruit fût venue de briser à leurs pieds, les transportant dans une sphère plus restreinte, mais plus idéalisée."

Stond ons de nodige plaatsruimte ter beschikking, dan zouden we een dergelijk citaat willen adstrueren met tal van andere aanhalingen uit dit Journal (dont la lecture a été une grande déconvente!)

Hoe boeiend zijn niet Delacroix's beschouwingen over die meesterwerken, die bescheidenlijk als études en préludes worden aangekondigd, hoe diep doordacht niet die passage, waar hij deze unique muziek in direct verband brengt met les infortunes de l'exil et les attendrissements de l'amour.

Als Delacroix in het jaar 1853 van de Pool Grzymala te horen krijgt, dat Chopin's improvisaties misschien nog wel superieur waren aan zijn voltooide composities laat een zodanige uitlating hem niet met rust; hij projecteert haar op het hele gebied der kunst en hij weerlegt haar in zekere zin door er aan toe te voegen: L'artiste ne gâte pas l'oeuvre en la finissant; seulement en renonçant au vague de l'esquisse, il se montre davantage dans sa personnalité (II 23).

We spraken boven over het buitengewone penetratievermogen, dat Delacroix ten opzichte van Chopin aan de dag legde. Zijn grote waardering voor Chopin's zelfbeperking kan wel als een bewijs voor dit vermogen worden aangevoerd. Nooit is mij dit sterker gebleken dan bij herlezing van een brief, welke Chopin tot Delphina Potocka heeft gericht. Hij prijst daarin Norwid, omdat deze beter zelfs dan Mickiewicz de grenzen van zijn kunnen (dit zijn Chopin's eigen woorden), wij durven zeggen het essentiële van zijn genie begrepen heeft. Mickiewicz toch had er bij hem op aangedrongen zijn Pan Tadeusz tot een opera te verwerken; het ontbreekt hem (Chopin) niet aan belangstelling hiervoor, maar zijn liefde gaat niet in de eerste plaats naar het orkest en ook niet naar de opera, hij heeft deze verpand aan l'ivoire du clavier (om nogmaals Delacroix's woorden te gebruiken).

En doordat de schilder dit steeds weer in het licht stelt, heeft hij getoond, dat hij niet slechts een grootmeester op zijn terrein was, maar dat hij beter dan een zijner tijdgenoten de poëet begrepen heeft, wiens nagedachtenis ons dierbaar blijft. P.

[1]) De harde, onrechtvaardige woorden, die Delacroix bij deze gelegenheid aan het adres van Berlioz richt, staan buiten de materie van dit artikel.

WARSZAWA IN CIJFERS

In de lente van 1949 is een uiterst belangwekkend boekje verschenen — het Statistisch Jaarboek van de Stad Warszawa voor 1948. Het bevat cijfers, die verzameld zijn door de Afdeling Statistiek van het gemeentebestuur van Warszawa. De cijfers over 1948 worden aangevuld door materiaal over de voorafgaande jaren. Met elkaar geven deze droge, statistische gegevens een vrij volledig beeld van het leven van Warszawa in de jaren na de oorlog.

Vóór de oorlog had de stad een bevolking van 1.300.000. In September 1944, na de onderdrukking van de opstand, vonden de overlevenden een toevlucht in de voorstad Praga aan de rechteroever van de Weichsel, die reeds bevrijd was van de Duitsers. Praga telde toen 100.000 inwoners, maar op 1 Januari 1945 was dit aantal gestegen tot 140.000. Na de volledige bevrijding van Warszawa begon de bevolking van de linkeroever in grote getale naar haar vroegere woonplaats terug te keren. De telling van 15 Mei 1945 toont een bevolking van 378.000, waarvan 188.000 op de linkeroever woonden. Bij de volgende telling, op 14 Februari 1946 waren er 486.000 inwoners, waarvan 209.000 op de linker oever. In Januari 1948 had de stad 576.000 inwoners, waarvan het merendeel — 364.000 — op de linkeroever woonde. Thans is het bevolkingstal 600.000, waarvan tweemaal zoveel op de linkeroever als op de rechter.

De verdeling van de bevolking is zeer ongelijk. De wijk Zoliborz, die betrekkelijk weinig schade heeft geleden, heeft een bevolking, die op het peil van voor de oorlog staat. Een andere wijk, die van Mokotow, is zelfs nog dichter bevolkt dan tevoren. In de zwaar beschadigde delen van de stad is de situatie totaal anders. Er is bij voorbeeld een wijk, die slechts 20% van zijn vroegere bevolking heeft.

In vergelijking met voor de oorlog is het aantal huwelijken en geboorten aanmerkelijk toegenomen, terwijl tegelijkertijd het sterftecijfer gedaald is. In de eerste helft van 1948 was het aantal huwelijken (per 1.000 zielen) 85% hoger dan voor de oorlog. Het geboortetal is met 57% gestegen. Dientengevolge is de natuurlijke bevolkingsaanwas in Warszawa thans veel groter dan voor de oorlog.

Destijds was deze 2,8 per 1.000 inwoners, tegenwoordig 14,4 per 1.000. Het is natuurlijk moeilijk te zeggen, of deze tendens zal aanhouden, of dat deze slechts een gevolg is van de ongewone omstandigheden na de oorlog, waaronder factoren vallen als: toestroming van jonge mensen, overvloed van betrekkingen, enz.

Hoe is de behuizing in Warszawa? Het Jaarboek toont duidelijk aan, dat deze huisvesting nog steeds slecht is en de vooruitgang langzaam. In 1946 was het gemiddelde 2,3 mensen per kamer, in 1947 2,2. Tegen het eind van 1949 verwacht men een merkbare verbetering.

Op andere gebieden is de verbetering in vergelijking met voor de oorlog zeer opvallend. Voor de oorlog telde de stad, bij een bevolking van meer dan het dubbele van nu, 55 centra van gezondheidsdienst en van sociale zorg; in 1948 had het er 109. Wanneer men de verminderde bevolking in aanmerking neemt, heeft Warszawa thans veel meer ziekenhuisbedden. Het zelfde geldt voor de scholen, vooral voor de scholen met beroepsopleiding.

Het transportprobleem vormt nog steeds een moeilijke kwestie. Voor de oorlog werden de straten van de Poolse hoofdstad bediend door 710 trolleybussen. Thans zijn er slechts 209. Ten gevolge hiervan worden de wagens volgepropt en is het rijden erin geen genoegen. De trams worden ter zijde gestaan door 45 trolley- en 141 autobussen. In 1948 vervoerden ze meer passagiers, dan voor de oorlog, toen ze in groter aantal beschikbaar waren.

Redactie-Secretariaat:

TIJDSCHRIFT NEDERLAND-POLEN

BUREAU NEDERLAND-POLEN

(geopend dageijks van 9—1 u.)
behalve Zaterdag
beide gevestigd te Amsterdam
J. W. Brouwersplein 7
Telefoon 98875 Amsterdam

Postgiro No. 518467 t.n.v. de Penningmeester van de Ver.
NEDERLAND-POLEN
TE LEIDEN

Naklanken van de CHOPIN-HERDENKING

Al moeten wij dan ook elders in dit blad de verzuchting slaken, dat van Nederlandse zijde het een en ander verwaarloosd is bij de Chopin-herdenking; het door de Poolse legatie georganiseerde feestconcert, dat op de 17e October in het Concertgebouw plaats vond, mag als een waardige hulde aan de grootmeester worden beschouwd. Voor een stampvolle zaal, die sober, smaakvol versierd was speelde de hier zeer bekende pianist Stefan Askenase enige van de meest beroemde Chopinwerken. De pers was unaniem in haar lof over het gepresteerde. We laten hier enkele recensiefragmenten volgen:

De Tijd schrijft:

„Chopin's beeltenis in een krans van rode en witte bloemen, de kleuren van zijn geboorteland Polen, beheerste het podium van het Concertgebouw, dat tot de laatste plaats bezet was. Deze avond, die onder het beschermheerschap stond van Zijne Exc. K. Pruszyński, gezant van Polen, heeft zijn muzikale hoogtepunten gehad. Wie zou beter de vertolker van dank en vreugde kunnen zijn dan Stefan Askenase, geestelijk zo nauw verwant aan Chopin? De virtuositeit van zijn spel is bekend; in de 24 Preludes, de Sonate in bes en enige Mazurka's kon men beluisteren hoe hij met zorg en raffinement sterktegraad en tempo uitbalanceerde, telkens weer het karakteristieke element accentuerend".

De Nieuwe Rotterdammer geeft aldus haar indrukken weer:

„Men kwam hier nu eens niet voor de pianist, maar alleen voor de componist, Askenase speelde ook geheel in die stemming. Met de stille, hier en daar navrante nocturne in cis-mineur begon hij. Na afloop werd er niet geapplaudiseerd... men herdacht een dode; een dierbare. De vier en twintig preludes volgden. En alle werden een herdenking, ieder volgens haar eigen karakter.

Met de Sonate in Bes (met de treurmars) werd dit concert, waarvan de Poolse gezant het beschermheerschap had aanvaard, ontroerend en machtig voortgezet, om te eindigen in de verrukkelijke nostalgie der Mazurka's. Hoe is het mogelijk, dat na honderd jaar een kunst nog zo actueel kan blijven!"

En in dezelfde toonaard schrijft de Maasbode:

„Het heeft er alle schijn van, dat de Nederlandse pianisten er als bij onderlinge afspraak in toegestemd hadden de herdenking van het feit, dat Chopin honderd jaar geleden gestorven is, voornamelijk in handen te leggen van Stefan Askenase. Want Stefan Askenase is een van de weinigen, die zich niets gelegen laten liggen aan het Chopin-idioom, dat in de loop der tijden door de grote Chopin-vertolkers gedicteerd werd. Daarom ook was de nocturne in B door het wonderlijk toucher als een lichte adem en kreeg de g-moll ballade een nieuwe gedaante onder de handen van Askenase".

Uitslag van het Chopin-concours te Warszawa

We zijn thans in het bezit van de lijst met de namen der prijswinnaars. De eerste twee prijzen vielen ten deel aan Mevr. Bela Dawidowitch (Sowjet Unie) en aan Mevr. Halina Czerny Stefanska.

Ook over de overige deelnemers (andere prijzen verkregen o.a. een Braziliaanse, een Mexicaan, een Hongaar, een Italiaan enz. ofschoon de voorsprong van de Russen en Polen buitengewoon groot was) spreekt de Poolse pers vol lof, zij 't dan ook, dat er op gewezen wordt dat de Fransen bij dit concours niets uitzonderlijks presteerden en dat de Engelsen — men zou haast geneigd zijn te zeggen „natuurlijk" — in Chopin een Sibelius lieten horen. Op nog een verheugend feit wijzen de Poolse kranten. De gelukkigen, die zich in de zaal, waar het concours werd gehouden, een plaats hadden weten te veroveren, volgden het spel der deelnemers in dodelijke stilte, maar geenszins passief. Zeer velen hadden de muziek meegebracht, om op die manier geen noot verloren te laten gaan. Opvallend was het enthousiasme van de jeugd voor deze op muzikaal gebied zo uiterst belangrijke gebeurtenis.

Foto boven:

Het versierde podium van het concertgebouw.

Foto onder:

De Poolse gezant Zijne Excel. K. Pruszynski in gesprek met Mevrouw Vetrowa. 3e van links S. v. Praag. Geheel rechts: Zijne Excel. Georges Böloni, gezant van Hongarije.

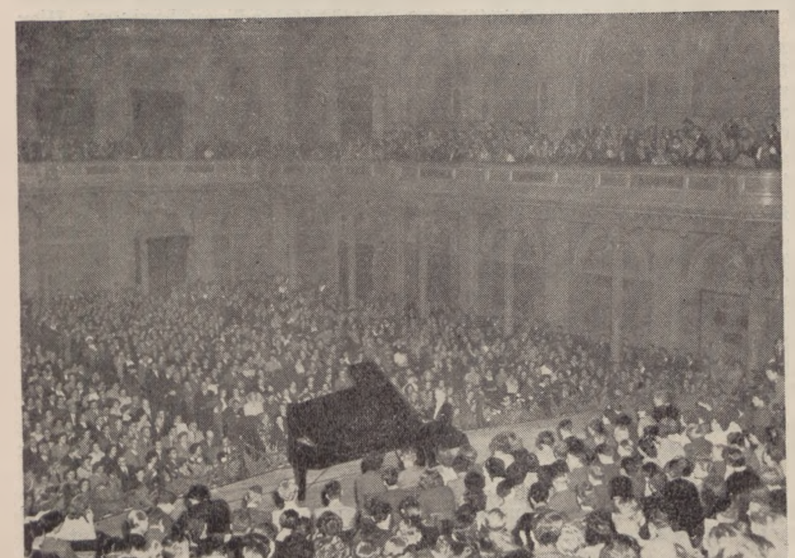

Foto boven:

Van links naar rechts: Dr J. Beek, Dr R. Mengelberg, Mevr. Askenase, de Heer St. Askenase, Zijne Exl. Ksawery Pruszynski, de gezant van Polen, de Heer Ignace Neumark, de Heer A. J. A. Adama-Zijlstra, Mevrouw Beek.

Foto onder:

De zaal met Askenase aan het klavier.

De Poolse Pers en het Katholieke vraagstuk

De Pauselijke beschuldigingen door feiten weerlegd

De ondertitel van dit artikel ontlenen we aan een stuk uit het Informatie Bulletin van de Poolse Legatie in Nederland van 3-11-'49, welk stuk wij bij dezen afdrukken. De feiten daarin meegedeeld zijn zo overtuigend, dat we slechts de hoop kunnen uitspreken, dat deze stemmen, waaronder ook die van gelovig Katholieken, tot Zijne Heiligheid zullen doordringen. Wij hopen spoedig gelegenheid te hebben het zo bij uitstek interessante vraagstuk Rome—Polen ook historisch te belichten.

De brief van de Paus aan de Poolse bisschoppen ter gelegenheid van de tiende verjaardag van het uitbreken van de tweede wereldoorlog heeft aanleiding gegeven tot een levendige discussie in de Poolse pers. Hieronder vermelden wij deze beschuldigingen met de feiten, die er de weerlegging van vormen.

1) Pauselijke beschuldiging: Het godsdienstonderwijs is op de Poolse scholen verboden.
Antwoord: Het godsdienstonderwijs is niet alleen niet verboden, doch in tegenstelling met de toestand in andere landen, o.a. Frankrijk en de Verenigde Staten, **maakt het deel uit van het leerprogramma en het wordt door de regering bekostigd.**

2) Beschuldiging: De activiteit van geestelijke instellingen wordt belemmerd.
Antwoord: Katholieke nonnen en geestelijken besturen en zijn werkzaam in 300 weeshuizen met 15.000 kinderen, 600 kleuterscholen met 22.000 kinderen, 40 middelbare scholen met 900 kinderen, terwijl natuurlijk eveneens de Katholieke Universiteit van Lublin geheel in handen der geestelijkheid is.

3) Beschuldiging: De Katholieke godsdienst wordt aangevallen en vervolgd.
Antwoord: Het aantal kloosters breidt zich in het nieuwe Polen aanmerkelijk uit. Er zijn thans **2100 kloosters**, tegen **1742 in 1939**. Het aantal nonnen is toegenomen van 17.265 in 1939 (toen de bevolking van Polen 35.000.000 bedroeg), tot 18.659 in 1949 (totale bevolking van Polen 25.000.000).

4) Beschuldiging: De Katholieke pers wordt in al haar uitingen belemmerd door censuur.
Antwoord: De Katholieke pers omvat **63 kranten en tijdschriften** met een totale oplage van 700.000 exemplaren. Er worden haar generlei speciale beperkingen opgelegd en zij heeft ook geen andere rechten dan de pers in het algemeen.

5) Beschuldiging: Gevangenen en zieken zijn verstoken van geestelijke bijstand.
Antwoord: Niet alleen wordt geestelijke bijstand niet aan de zieken onthouden. doch in vele ziekenhuizen worden dagelijks godsdienstoefeningen gehouden. Dit is bekend bij alle zieken, alle doktoren en al diegenen, die ziekenhuispatiënten bezoeken. Ook gevangenen worden door priesters bijgestaan, dit is in alle gevangenissen gebruikelijk.

6) Beschuldiging: De correspondentie tussen de Heilige Stoel en de Poolse bisschoppen en gelovigen wordt onmogelijk gemaakt.
Antwoord: De Poolse posterijen houden geen boek van gelovigen en ongelovigen, doch bezorgen brieven aan iedereen, onafhankelijk van godsdienstige overtuiging.

7) Beschuldiging: Godsdienstige plechtigheden stuiten op toenemende moeilijkheden.
Antwoord: Deze beschuldiging klopt niet met het feit, dat de regering geld heeft besteed aan de opbouw van vele beschadigde en verwoeste kerken en deze weer ter beschikking heeft gesteld aan de geestelijkheid en de kerkgangers.

De brief van de Paus werd gepubliceerd op een tijdstip, toen er besprekingen werden gevoerd tussen de regering en vertegenwoordigers van de Poolse geestelijkheid, teneinde tot een overeenkomst te geraken en de betrekkingen tussen Kerk en Staat vast te stellen. De Poolse pers vergelijkt deze brief van de Heilige Vader met die aan de Duitse bisschoppen van 1 Maart 1948 en die aan de Berlijnse Katholieken van 17 Juli 1949 en legt de nadruk op het feit, dat de Paus niet karig was met woorden van genegenheid en bewondering voor de Duitsers en dat hij trachtte hen te verenigen. De brief aan de Polen dient echter ongetwijfeld om het volk te verdelen. Het is kenmerkend, dat de bisschoppen en priesters in West Polen door Rome slechts beschouwd worden als „beheerders" van parochies in de Westelijke gebieden. Deze gebieden zijn dus door de Paus nog niet erkend als Pools, ofschoon gelegen op Pools grondgebied.
De brief van de Paus op de tiende jaardag van de Duitse invasie maakt gewag van Pauselijke acties vóór het uitbreken van de oorlog in 1939. Waarin bestonden deze acties? Op 13 Juni 1939 bracht Mgr. Cortesi, Apostolisch vertegenwoordiger van de Heilige Stoel. een Pauselijke boodschap over aan de President van Polen, waarin de Paus er op aandrong, dat Polen zou toegeven aan Hitlers eisen betreffende Danzig en onderhandelingen met Duitsland zou beginnen. Hier moet nog aan toegevoegd worden, dat de bevolking van Polen zich niet kan herinneren, dat de Paus ooit de moord door de Duitsers op zes millioen Polen, waaronder talrijke Poolse priesters, heeft veroordeeld. Wanneer wij deze feiten met elkander vergelijken, dringt de vraag zich op, waardoor dan deze gramschap tegen Polen verklaard kan worden.
De verklaring is wel te vinden. Tot 1945 behoorde Polen tot de landen. waar — zoals in het Spanje van Franco en van de Bourbons, zoals in het Portugal van Salazar en enige landen van Latijns Amerika — de Katholieke kerk oppermachtig was. Er bestond geen burgerlijk huwelijk of echtscheiding (in Nederland bestaan deze sedert lang) de invloed van de geestelijkheid op het politieke leven was zeer groot, haar hulpbronnen waren omvangrijk en haar bemoeiingen omvatten alle terreinen des levens. Aan deze toestand is begrijpelijkerwijze in Polen een eind gekomen, evenals dit enige generaties eerder gebeurd is in de meeste andere landen. De Kerk wil zich hier echter niet bij neerleggen. De bekende pro-Duitse neigingen van de tegenwoordige Paus en de huidige pro-Amerikaanse en anti-communistische gezindheid van de Vaticaanse kringen leiden eveneens tot een vijandige houding tegenover Polen.

Houtgravure van Stefania Dretler-Flin — Kraków

Poolse Houtgraveurs

Thomas Bewick (1753–1828) zal niet hebben vermoed, dat zijn uitvinding om met een burijn of ander scherp werktuig in kopshout te graveren zulk een invloed op de graphische wereld zou krijgen. Alois Senefelder kan zich evenmin een voorstelling hebben gevormd van de vele schone prenten, die dank zij zijn vinding in 1797, door tal van belangrijke kunstenaars op de lithografische kalksteen zijn gebracht. In het verloop van de ontwikkeling van beide graphische technieken, die van de houtgravure en de lithografie, bestaat echter een hemelsbreed verschil. Wordt de lithografeerkunst betrekkelijk weinig beoefend — de offsetdruk heeft hieraan schuld — de houtgraveerkunst is nog steeds jong, doordat haar fakkel telkens door een nieuw geslacht wordt overgenomen. Aldus krijgt zij onafgebroken nieuw bloed, zij verkeert altijd midden in het graphische leven en bewegen en zij boeit en bloeit daardoor nu vrijwel een halve eeuw lang. Zij is de inzinking en het verval, waaraan zij in de vorige eeuw heeft blootgestaan, glansrijk te boven gekomen. Denken wij aan Engeland, waar tal van illustratoren de fraaiste boeken van bijzondere persen verluchten met hun fijne gravures, aan Oostenrijk, waar in de toegepaste kunst, behalve van kopergravures, ook van houtgravures wordt gebruik gemaakt, aan Italië, waar veel in deze techniek wordt gewerkt (Bramanti, Zetti), waar een Marangoni binnen een tijdsbestek van enkele jaren een ster werd; en aan ons eigen land, waar menig houtgraveur niet

voor buitenlandse talenten behoeft onder te doen. En het verheugt ons dan ook, dat veel Poolse kunstenaars na de tweede wereldoorlog met veel smaak en drift zich aan deze graphische techniek wijden. Menig Pools kunstenaar werkt in het buitenland. De omstandigheden hebben dit wellicht meegebracht; maar hun scheppingen kunnen erdoor gedijen. Hun kunst wordt er door gevoed en gesterkt. De bekwame houtgraveur Stefan Mrozewski woont reeds jaren buiten zijn geboorteland. Maar het valt ons altijd op, dat deze Polen hun stijl, persoonlijk en nationaal gezien, in het verkeer met andere volken volkomen bewaren. Dit wijst op een sterk cultureel gestel, op een onafhankelijke levenshouding. Wanneer wij de map bezien, welke in 1949 te Warszawa, bij „Ksiazka-Wiedza", is verschenen en die een aantal houtgravures van 9 kunstenaars bevat, dan treft in de eerste plaats het persoonlijke van ieders stijl, de wijze van werken en weergave in het hout. Het zou dan ook een buitenlander niet moeilijk vallen, om een groot aantal van dergelijke prenten te ordenen naar de graveurs, die ze gemaakt hebben. Maar buiten en boven dat persoonlijke karakter der prenten is er het nationale klimaat, dat hun aller werk bindt en overkoepelt. Het moge dan zijn dat een enkeling wat minder streng Pools in zijn uitingen is; over het algemeen valt het typerende duidelijk te herkennen. Wij doelen hiermee niet in het bijzonder op de door hen gekozen en uitgebeelde onderwerpen als landschap, architectuur en volk, maar voornamelijk op de wijze, waarop de beelden in het hout zijn opgeroepen, de graphische middelen waarmee dit is bereikt. Middelen, die zich gewis er toe lenen om door graveurs in andere landen te worden overgenomen.

Houtgravure van Adam Młodzianowski — Kalisz

Houtgravure van Krystyna Wróblewska — Toruń

Ook is het merkwaardig, dat de houtgraveerkunst in Polen zo geliefd is. De modernen hebben een groot voorganger in Chodowiecki, die ook een beroemd kopergraveur was. En Polen profiteerde tot eigen heil ook van de grote Europese stroming op het eind der 19de eeuw, waardoor feitelijk alle kunsten werden vernieuwd. Als grote

Houtgravure van Krystyna Wróblewska — Warszawa

vernieuwers van de Poolse grafiek noemen wij Pankiewicz, Wyczólkowski, Mrozewski en Skoczylas. Het is echter niet onze taak hier op hun kunst dieper in te gaan. Wij willen slechts voorkomen, dat men de moderne of liever de hedendaagse grafici zou beschouwen als eerstelingen. Er bestaat in Polen ook op het gebied van de graphische kunst een cultuur met een schone geschiedenis.

De negen houtgraveurs, wier werk in de genoemde map is opgenomen, zijn: Jerzy Bandura, Stefania Dretler—Fin, Leon Kosmulski, Bogna Krasnodebska—Gardowska, Helena Krazowska—Knotowa, Adam Mlodzianowski, Stanislaw Töpfer, Wejman Mieczyslaw en Krystyna Wróblewska. Er zijn dus ook enige kunstenaressen bij.
Het verheugde ons, in de map tevens een houtsnede aan te treffen en wel van Töpfer met een techniek, die tegenwoordig eigenlijk te weinig wordt beoefend. Een goed houtsnijder is een groot kunstenaar, omdat hij heeft geleerd zich bondig uit te spreken, veel in weinig uit te drukken. Hij beeldt uit door weg te laten, hij roept door de duisternis het licht op, plastisch boetseert hij door straffe contrasten. De lijn van de grote vlakken en partijen zwart en wit is bij hem de indrukwekkende graphische taal, die siddert en trilt door het er tegen aan drenzende licht, hij laat het water glanzen en spiegelen, of hij laat het kabbelen met lichtreflexen door een meesterlijk spel van accenten. Ziener moet men zijn om in de kracht van gebondenheid en ingetogen beelding een van leven barnend schouwspel op te roepen. Töpfer is daarin geslaagd. Hij geeft ons een blik op een fabriekstad met rokende schoorstenen; de huiswaarts kerende arbeiders met weinig middelen in het hout gesneden, leven voor ons, doordat in gelaat, in blik, in houding en kleding het onuitgesprokene voor ons wordt opgeroepen. Wie van de overigen trekken verder het meest de aandacht door het boeiende van stijl en voordracht? Het zijn Stefania Dretler—Fin, Leon Kosmulski en Adam Mlodzianowski, terwijl ook het werk van Krystyna Wróblewska

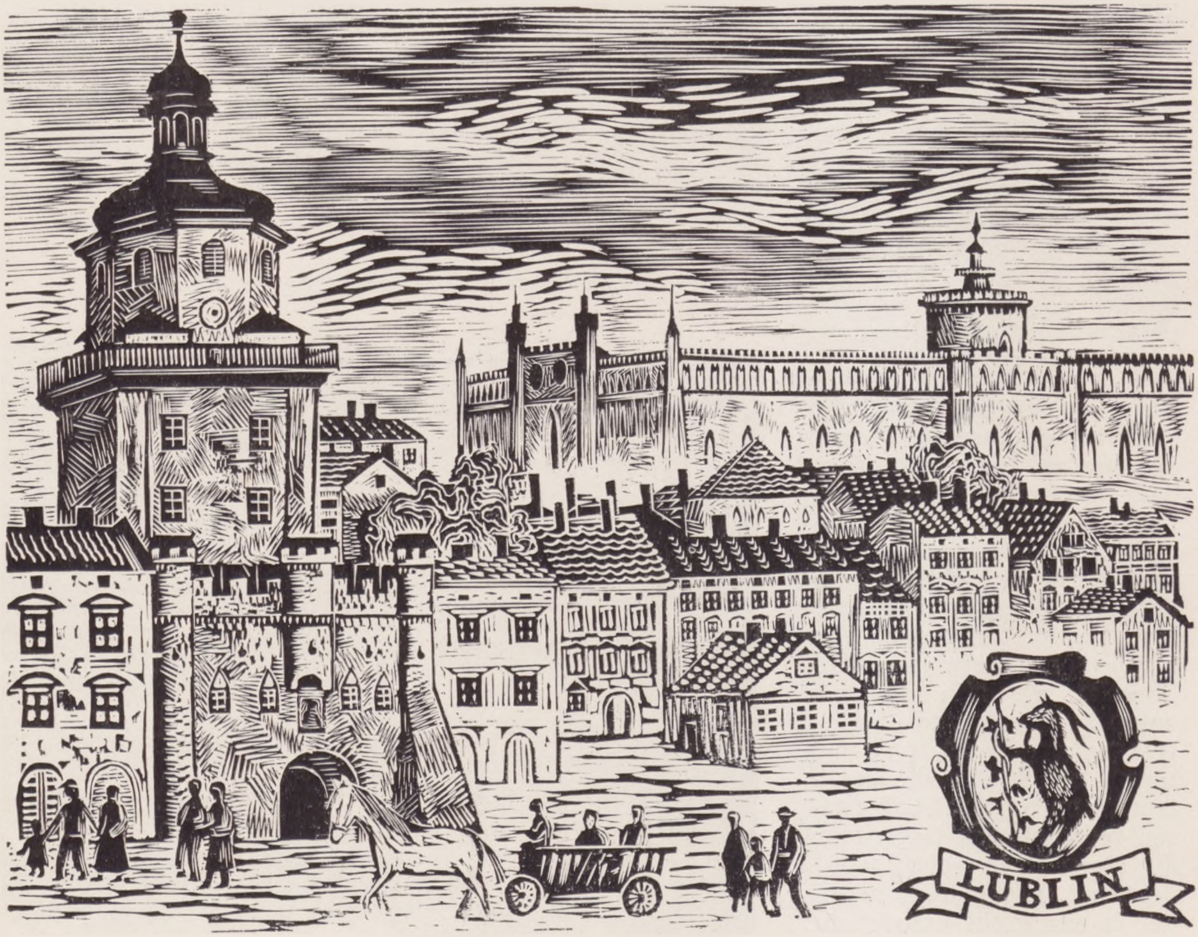
Houtsnede van Stanislaw Töpfer — Łódź

niet onverdienstelijk is.
In aanmerking moet echter worden genomen, dat wij hier een oordeel uitspreken aan de hand van ten hoogste twee prenten. Toch geloven wij niet dat het grondig zou worden gewijzigd bij kennisneming van meer grafiek. Het karakter van het werk van Stefania Dretler—Fin bijvoorbeeld is voldoende overtuigend. Zij graveert én snijdt in één houtblokje, zij biedt een rustig beeld van stadsarchitectuur op de achtergrond en een levendig bewegen van veel personen op de voorgrond. Deze prent is eigenlijk een verfijnde houtsnede, omdat zij het beginsel van deze techniek trouw is gebleven. Door de verdeling van zwart en wit is ook de toon, een van tintelend leven. In geheel andere trant werkt Kosmulski, die zich verlustigt in de weergave van een mooi gebouw. Met fijne arceringen, op verschillende wijzen geplaatst, roept hij een rustig geheel op. Een antipode van hem is Bogna Krasnodebska–Gardowska, die te impressionistisch is voor de techniek van de houtgravure en daardoor te onrustig. Zij zou naar ons gevoelen in de houtsnede meer bereiken. Enigszins doorwerkter zijn de prenten van Helena Krazowska—Knotowa, die een bescheiden gebruik van de toonburijn maakt. Het schort haar echter nog aan begrip voor perspectief en compositie. In dit opzicht zijn de houtgravures van Adam Mlodzianowski veel sterker. Een aantrekkelijke groep huizen met kundige verdeling van wit en zwart biedt hij in twee prenten, die het talent voor groter werk verraden. Van de overigen is het Krystyna Wróblewska, die er zijn mag met haar beide prenten, die, ofschoon gegraveerd, toch zo sprekend het plastisch karakter van de houtsnede in zich dragen.
Een map, die een inzicht verschaft in de Poolse houtgraveerkunst. En uit wat ons ook daarnaast van de graphische kunst in Polen bekend is, kunnen wij de conclusie trekken, dat de houtgraveerkunst daar met liefde wordt beoefend en nog veel schoons zal kunnen voortbrengen.

JOHAN SCHWENCKE

Houtgravure van Stefania Dretler-Flin — Lublin

Culturele RUBRIEK

Opgravingen

In de buurt van Sutomirk stuitte men bij graafwerk op een oeroud kerkhof. Men ontdekte zeer interessante sporen van oud-Slavische cultuur van Lausitz uit de vierde periode van het bronzen tijdperk. Ook overblijfselen uit de elfde en twaalfde eeuw kwamen te voorschijn.

Vooruitgang op onderwijsgebied

Na de oorlog is het percentage leerlingen van middelbare scholen, dat uit arbeiders- en boerenkringen afkomstig is, belangrijk gestegen. Voor de middelbare scholen bedroeg dit percentage vóór de wereldoorlog slechts 13,7% en voor het hoger onderwijs slechts 1,4%. Reeds thans vertoont de statistiek een geheel ander beeld: voor de middelbare scholen bedraagt het percentage 42,2% en voor het hoger onderwijs zelfs 49,4%.
Ook is er een ware ommekeer gekomen in het uitgeven van nieuwe leerboeken.
Dank zij de doeltreffende maatregelen van de Regering met betrekking tot het papier, is in de afgelopen vier jaren de honger naar schoolboeken en schooltijdschriften bijna verzadigd. Vijfhonderdmillioen exemplaren werden er uitgegeven d.w.z. jaarlijks twaalf millioen vijfhonderd duizend terwijl er vóór de oorlog slechts 4 millioen exemplaren gedrukt werden.
Het aantal scholen en leerkrachten stijgt van jaar tot jaar. Ondanks het feit, dat er 17000 leerkrachten werden uitgemoord door de Duitse Hitlerbenden, groeit het aantal leerkrachten snel aan. Het ministerie voor volksontwikkeling voert een speciale actie voor de opleiding van leerkrachten.
Leraren en onderwijzers komen bij het volk steeds meer in aanzien. Hiervoor spreekt alleen reeds het feit, dat 60 leraren afgevaardigden in de Sejm zijn (de Poolse volksvertegenwoordiging). Voor zeer veel hoge verantwoordelijke functies in de Staat worden de krachten uit de onderwijswereld gerecruteerd. Verleden jaar werd ook de materiële positie van het onderwijzend personeel verbeterd. Hiervoor heeft de Staat millioenen beschikbaar gesteld. Een krachtige organisatie van de leerkrachten draagt er toe bij, dat hun positie verder nog in elk opzicht verbetert.

Een tentoonstelling van Sowjet-Russische en Poolse karikaturen te Warszawa

In October van dit jaar is er in Warszawa een bijzondere tentoonstelling geweest, n.l. van politieke karikaturen uit de twee bovenvermelde landen.
Er werden 2335 werken gekozen uit de lithographische map, die door de V.O.K.S. is uitgegeven (Organisatie voor kulturele samenwerking met het buitenland). Van de Sowjetrussen zijn hier vertegenwoordigd: Koekrynisow met 11, Boris Jefimow met 17, Leon Brodaty met 2, Julius Ganfe met 3 en Nikolaj Doldoroekow met 2 tekeningen. De Poolse artisten waren met 14 werken vertegenwoordigd.
Hun werk was reeds in Moskou tentoongesteld tijdens de tentoonstelling van Poolse lichte industrie. Dit waren de politieke karikaturen van K. Baraniecki, St. Brzozowski, St. Cieloch, Charlei, K. Grus, S. Lengren, B. Linke, E. Lipinski, L. Witz en J. Zaruba. Teneinde de Poolse en Sowjetrussische karikatuurkunst in brede kringen bekend te maken is de Vereniging van Pools-Sowjetrussische vrienden uit Warszawa en omgeving, uitgenodigd voor de opening van de tentoonstelling.

Een nieuwe uitgave van Thomas Mann's „De Buddenbrooks"

De uitgeverij „Książka i Wiedza" heeft de beroemde roman van de vooruitstrevende Duitse schrijver Thomas Mann opnieuw gebracht. De vertaling is van de hand van Eva Librowiczowa. Het eerste deel beslaat 370 en het tweede deel 368 pagina's.

Novellen van Stanislaw Pietak

Bij de uitgeverij „Wydawnictwo Ludowe" verscheen een werk van 148 bladzijden onder de titel: „Ostatni Polkoso", hetwerk elf novellen bevat van St. Pietak uit de jaren 1939 tot 1945.

Tentoonstelling van Poolse volkskunst in Lódz

Zoals bekend is wordt aan de Poolse volkskunst in het tegenwoordige Polen bijzondere aandacht geschonken. Om de belangstelling voor de werkelijk levende volkskunst in Polen gaande te houden, werden er telkens weer tentoonstellingen georganiseerd. Kort geleden was er in Warszawa zulk een tentoonstelling, in het staatsmuseum. Deze tentoonstelling trok zeer veel belangstellenden. In de laatste paar weken bedroeg het aantal bezoekers 12000 waarvan 70% uit arbeiders en jeugd bestond.
De tentoonstelling in Łódż zal uitgebreider zijn en het gehele Poolse rijk omvatten. Er zullen afzonderlijke afdelingen worden ingericht voor de streken Lowicz, Wielun e.d.
Vóórdat de tentoonstelling wordt geopend zal er een concours van Poolse volkskunst worden gehouden, waarbij de beste werken op verschillend gebied uitgekozen worden.

Straffen wegens provocerend optreden tijdens de processie van het Corpus Domini

Te Warszawa hebben drie studenten terechtgestaan, die ervan beschuldigd werden, dat zij de deelnemers aan de processie van het Corpus Domini bespot hebben door ondergoed en lappen uit de ramen van het studententehuis te hangen en tijdens de plechtigheid ongepaste liedjes te zingen. De beklaagden werden veroordeeld tot respectievelijk 5, 3 en 1 jaar gevangenisstraf.

Verblijdende Rectificatie

Spoorwegongeluk bij Nowy—Dwor

Op 23 October te 23 uur ontspoorde een passagierstrein van de route Nowy-Dwor-Modlin-Slugsk. Deze trein vloog nabij Nowy-Dwor bij een wissel in volle vaart uit de rails. Er waren 13 lichtgewonden en twee zwaargewonden. De oorzaak van het ongeluk is hoogstwaarschijnlijk te wijten aan een nalatigheid van het spoorwegpersoneel ten aanzien van het stellen van de wissel. De berichten in sommige couranten hier te lande over 200 doden zijn uit de lucht gegrepen.

Het monument van Copernicus op zijn oude plaats terug.

Eugeniusz Rybka:

De astronomie in Polen

Polen kan er zich op beroemen, dat daar de grondslagen zijn gelegd van de moderne sterrenkunde door het gedenkwaardige werk van de Poolse sterrenkundige *Mikolaj Kopernik.* Zijn werk, „de revolutionibus orbium coelestium", dat in 1543 gedrukt werd, bracht een omwenteling teweeg in de wereldbeschouwing en opende voor de astronomie nieuwe wegen en mogelijkheden tot ontwikkeling. Een eeuw later werd in Polen, te Gdańsk, het eerste sterrenkundig observatorium opgericht door de grote astronoom *Jan Hewelius.* Hij heeft zich op wetenschappelijk gebied verdienstelijk gemaakt door vele fundamentele werken. Een herinnering aan Polen liet hij achter op de sterrenkaart, doordat hij een van de helderste plekken van de Melkweg de naam gaf van het „Schild van Sobieski" (Scutum Sobiesii) als blijk van erkentelijkheid tegenover de Poolse koning *Jan Sobieski,* die zijn onderzoekingen ijverig steunde.

Dit goede begin van de sterrenkunde in Polen heeft echter niet de voortzetting gevonden, die men had mogen verwachten, want de tijden van politieke zwakte en later de verdelingen belemmerden de ontwikkeling van de wetenschap in Polen. Het 150-jarige tijdperk van onderdrukking, toen het land in drie stukken was verdeeld, had een nadelige invloed op de ontwikkeling van de astronomie in Polen, want de bezetters steunden in onvoldoende mate de ontwikkeling van de mathematische en natuurkundige wetenschappen op het Poolse grondgebied en daaronder

leed ook de astronomie. Toen in 1918 Polen zijn onafhankelijkheid herkreeg, waren de sterrekundige observatia gebrekkig uitgerust. Modernisatie en voorziening met nieuwe instrumenten bleek dringend nodig. In de jaren 1918—1939 bewoog de Poolse astronomie zich naar een hoger plan, doch de tweede wereldoorlog richtte ook op dit gebied grote verwoestingen aan, zodat thans de sterrenkunde in Polen een tijd van moeizaam herstel doormaakt.

Vóór de tweede wereldoorlog bezat Polen vijf universitaire observatoria benevens twee, die bij polytechnische hoge scholen behoorden. Van dit zevental waren er in 1945 nog twee onbeschadigd overgebleven, nl. die te Kraków en die te Poznań, de beide observatoria van Warszawa waren echter totaal verwoest.

Daar staat tegenover, dat met de Westelijke gebieden ook het observatorium van Wroclaw aan Polen is gekomen, terwijl er een nieuw observatorium is opgericht bij de universiteit van Toruń. Te Warszawa is een begin gemaakt met de opbouw van het universitaire observatorium en bij de polytechnische hogeschool is een inrichting voor practische astronomie geopend. Alle sterrenkundige instellingen hebben echter nog te kampen met enorme moeilijkheden, vooral met betrekking tot modernisering van gebouwen en instrumenten; er is echter reeds bereikt, dat iedere leerstoel van astronomie in Polen beschikt over een localiteit voor het verrichten van onderzoekingen. Er bestaan thans leerstoelen in de astronomie aan de universiteiten van Kraków, Poznań, Toruń, Warszawa en Wroclaw en aan de Polytechnische hogeschool te Warszawa.

De stand van de astronomie in Polen wordt het beste gekarakteriseerd door een kort overzicht van de wetenswaardigheden omtrent de afzonderlijke observatoria.

Het observatorium van Kraków is gesticht tegen het einde van de 18e eeuw en heeft grote verdiensten voor de Poolse wetenschap.

De tegenwoordige directeur, prof. T. Banachiewicz, staat reeds 30 jaar aan het hoofd van het observatorium en is in de wereld der astronomie bekend als auteur van belangrijke theoretische werken over de bepaling van de banen van planeten en kometen alsmede van een volkomen nieuwe wijze van berekening, die bekend is onder de naam van „Cracovianen". Deze nieuwe mathematische methode heeft in vele landen toepassing gevonden, vooral in België. De waarnemingen in het observatorium van Kraków, dat nog steeds in hetzelfde gebouw gevestigd is, waarin het 160 jaar geleden werd opgericht, worden echter zeer bemoeilijkt door de te rijkelijk verlichte gebouwen in de nabijheid. Er bestaan dan ook plannen om het observatorium over te brengen naar een geschiktere plaats buiten de stad. Ondanks de moeilijke omstandigheden hebben de sterrenkundigen van Kraków vele belangrijke observaties van veranderlijke sterren verricht.

Het observatorium te Poznań bevindt zich in betere omstandigheden. Het staat sedert meer dan 20 jaar onder leiding van prof. J. Witkowski. Het werd ongeveer 25 jaar geleden gesticht, na de eerste wereldoorlog. De moderne astronomische gebouwen werden ver van het stadscentrum opgericht. Dit observatorium bezit een zeer nauwkeurig astronomisch uurwerk van het type Shortt en is gespecialiseerd op de werkzaamheden met betrekking tot de plaatsmetingen van de hemellichamen en de bepaling van de sterrentijd.

Het observatorium te Toruń, dat ongeveer 10 km buiten de stad ligt, staat pas aan de drempel van zijn wetenschappelijke activiteit. Het werd twee jaar geleden opgericht en er is een 20 cm fotografische kijker opgesteld, die door Amerika geschonken is. Het observatorium te Toruń staat onder leiding van de Nestor van de Poolse astronomie, prof. Wl. Dziewulski, de vroegere directeur van het observatorium te Wilno.

Het observatorium van de Universiteit te Warszawa werd in 1944 tijdens de opstand door de Duitsers verbrand, samen met alle instrumenten en de rijke bibliotheek. Zo werd een wetenschappelijk centrum vernietigd, dat in 1825 was opgericht en tussen twee parken gunstig gelegen was voor astronomische waarnemingen. Het werd niet verwoest in de hitte van de strijd, door geschutvuur of bommen, doch het is opzettelijk, in koelen bloede vernield. De Duitse soldaten joegen de bewoners uit het gebouw en staken het in brand. De kostbare instrumenten, de enorme bibliotheek en de wetenschappelijke collecties werden door het vuur verteerd. Deze doelbewuste vernietiging van een wetenschappelijk instituut vormt een welsprekend voorbeeld van de wijze, waarop de Duitsers tijdens de laatste wereldoorlog de Poolse cultuur hebben trachten uit te roeien. De sterrenkundige arbeid zal in de Poolse hoofdstad weer van meet af aan moeten beginnen. Er dient een geschikte plaats gevonden te worden, er moeten instrumenten worden gekocht en, wat het moeilijkst is, er zal weer een wetenschappelijke bibliotheek bijeengebracht moeten worden. Bovendien kwam het zo uit, dat de leerstoel in de astronomie aan de universiteit van Warszawa enige jaren onbezet was gebleven. Eerst nu wordt deze vervuld door de kundige Poolse astronome prof. W. Iwanowska, die bekendheid heeft verworven door het astronomische werk, dat zij voor de oorlog te Wilno en in Zweden heeft verricht.

Het tweede observatorium te Warszawa, dat aan de Polytechnische hogeschool behoort, is reeds in werking. Het houdt zich bezig met de kwesties van practische astronomie en geodesie. Het staat sedert meer dan 20 jaar onder leiding van prof. F. Kępiński. Tenslotte moet nog genoemd worden het observatorium van de Universiteit en Polytechnische hogeschool te Wroclaw, dat geleid wordt door schrijver dezes. Het werd overgenomen door de Poolse autoriteiten, toen er in 1945 te Wroclaw (het vroegere Breslau) Poolse hogescholen werden opgericht. Het is even oud als het observatorium van Kraków, want het werd in 1790 gesticht in het hoofdgebouw van de universiteit, doch in 1930 werd het overgebracht naar nieuwe gebouwen aan de buitenrand van de stad. Het heeft thans de gunstigste ligging voor sterrenkundige waarnemingen van alle observatoria in Polen. Bovendien bezit het een bijgebouw op het platteland, meer dan 60 km ten Noorden van Wroclaw in het plaatsje Białkow, waar ver van de lichten der stad onder gunstige omstandigheden astrophysische metingen kunnen worden verricht.

De belangrijkste instrumenten van het observatorium te Wroclaw bleven behouden en zijn in werking. Vooral worden er waarnemingen verricht met astrometrische kijkers, een passage instrument en een verticaal cirkel, die dienen tot de nauwkeurige bepaling van de plaats van de sterren aan de hemel. Met deze beide kijkers is een begin gemaakt voor het omvangrijke werk van de samenstelling van een nieuwe catalogus of sterrenregister, in samenwerking met Russische observatoria, waar overeenkomstige waarnemin-

gen op dezelfde sterren worden verricht. Ook bestaat het voornemen om waarnemingen betreffende de helderheid van de sterren te doen met behulp van photo-electrische photometers benevens waarnemingen aangaande de physica van de zon. Het eerste van deze plannen staat in nauw verband met het bezoek van de schrijver van dit artikel aan de sterrenwacht te Leiden, waar sedert vele jaren fundamenteel werk wordt verricht op verschillende gebieden der sterrenkunde, speciaal op dat van de photometrie der sterren. In dit observatorium wordt thans zeer belangrijk werk gedaan, nl. de constructie en vervolmaking van photo-electrische photometers, die geschikt zijn voor astronomische waarnemingen. Twee dergelijke photometers worden gebouwd in de werkplaatsen van de Leidse sterrenwacht voor het observatorium te Wroclaw.

De werkzaamheden, die ik thans verricht in het laboratorium te Leiden, vormen slechts een deel van de op grote schaal ingestelde samenwerking tussen de astronomen van Polen en Nederland. Schrijver dezes werkte reeds in 1930 aan de Leidse sterrenwacht, vooral op het gebied van de photografische photometrie. Er hebben echter ook andere Poolse astronomen in dit observatorium gewerkt: in 1926 dr. S t a n i s l a w S z e l i g o w s k i en in 1936 dr. J a n M e r g e n t a l e r, beiden thans adjunct aan het observatorium van Wroclaw. Het belangrijkste onderwerp van samenwerking tussen de Poolse en Nederlandse astronomen vormt de bestudering van veranderlijke sterren en van fotografische platen die te Johannesburg in Zuid Afrika voor de Leidse sterrenwacht zijn genomen. In 1933 leende de Leidse Sterrenwacht mij meer dan 300 originele negatieven van hemelopnamen uit het sterrenbeeld Centaurus, vervaardigd door de onlangs gestorven Nederlandse astronoom dr. H. v a n G e n t, die op deze foto's 79 nieuwe veranderlijke sterren heeft ontdekt. De helderheid van deze sterren werd vervolgens door mijn medewerkers en mij op de platen onderzocht en de resultaten van deze arbeid zijn vóór de oorlog bekend gemaakt door de uitgaven van het observatorium te Lwow, dat destijds onder mijn leiding stond. Genoemde platen bevinden zich thans in het observatorium te Wroclaw, waar nog meer veranderlijke sterren werden gevonden en onderzocht. De oorlog heeft de banden, die gelegd zijn tussen de Nederlandse en Poolse astronomie dus niet verbroken. Het is mij een behoefte op deze plaats met grote erkentelijkheid gewag te maken van de vriendschappelijke gezindheid, die de Leidse Sterrenwacht aan de dag legt tegenover de Poolse astronomie. Vroeger kwam deze tot uiting in de personen van prof. W. d e S i t t e r en prof. E. H e r t z s p r u n g, tegenwoordig in die van prof. J. H. O o r t, directeur van de Leidse Sterrenwacht, in die van prof. P. Th. O o s t e r h o f f en in die van dr. Ta. W a l r a v e n, de voortreffelijke kenner van de

Links: prof. Eugeniusz Rybka, directeur van de sterrewacht in Wroclaw.
Rechts: prof. J. H. Oort, directeur van de sterrewacht in Leiden.

electronica. De hulp, die thans verleend wordt aan het observatorium van Wroclaw is bijzonder waardevol, juist in deze tijd, nu wij ons herstellen van de verwoestingen en er naar streven de astronomische onderzoekingen in Polen op een hoger plan te brengen.
Teneinde een zo veelzijdig en compleet mogelijk beeld te geven van de huidige stand der sterrenkunde in Polen zou ik nog melding willen maken van onze plannen voor de toekomst, die niet uitsluitend bestaan uit de voorziening van de aanwezige observatoria met moderne instrumenten, doch ook in de bouw van een centraal observatorium, dat goed uitgerust en gebouwd zal worden in een omgeving, die de gunstigst denkbare omstandigheden biedt. De voorbereidende werkzaamheden zijn reeds begonnen: er wordt een onderzoek ingesteld naar de geschiktheid van enige plaatsen in het heuvelachtige en bosrijke gebied van centraal Polen in de omgeving van Kielce. Het plan bestaat om daar een grote telescoop te plaatsen met een spiegel van plm. 1 m middellijn.
In de astronomie is internationale samenwerking een onmisbare voorwaarde tot een behoorlijke ontwikkeling van het onderzoekingswerk. De astronomen hebben deze samenwerking georganiseerd. Sedert tientallen jaren worden op internationale schaal gemeenschappelijke observaties uitgevoerd door observatoria in verschillende landen volgens een vastgesteld plan. Deze werkzaamheden worden tegenwoordig geregeld door de Internationale Astronomische Unie, die in 1922 is opgericht. Zij organiseert om de drie jaar wetenschappelijke congressen. Het laatste van deze congressen vond in 1948 plaats te Zürich, waar meer dan 300 astronomen uit verschillende landen bijeen waren, waaronder ook Poolse sterrenkundigen. Het volgende congres zal in het jaar 1951 plaats vinden. Voor dit congres heeft de Unie een uitnodiging ontvangen uit Leningrad om het aldaar te houden. Door deze samenwerking op wetenschappelijk gebied dragen de astronomen bij tot het nauwer aanhalen van vreedzame banden tussen landen over de gehele aarde. De samenwerking tussen Nederlandse en Poolse sterrenkundigen, waarover we in dit artikel schreven, vormt een voorbeeld van deze internationale, astronomische samenwerking op grote schaal.

Leiden, October 1949.

Poolse Steden

(MIASTA POLSKIE)

Uitgave „KSIAZKA I WIEDZA" Warszawa 1949

Waar wij in dit nummer van ons orgaan een artikel over de Poolse graphiek hebben opgenomen van de hand van de Heer Schwencke, Voorzitter van de Stichting Nederlandsche Exlibris-Kring, die een zeer groot enthousiasme voor deze uiting van de graphiek aan de dag legt, eist de rechtvaardigheid dat wij ook een ander aan het woord laten, die enige bedenkingen tegen de Poolse kunstenaars uitspreekt.

Een map met 15 houtgravures door verschillende Poolse kunstenaars. Elk houtblok stelt een stad voor of tracht een synthese van een Poolse stad te geven. Geen dezer graphische kunstenaars slaagde er echter volledig in een hedendaags beeld te scheppen; er is er één — Stanislaw Töpfer — die met „Lódź" er er tenminste naar getracht heeft.
In „illustratieve" zin is het cliché van de omslag der map nog het meest geslaagd: een in kleur gedrukte houtnerf-fond, waarop — op de wijze van een middeleeuwse topographische houtsnede — een zwarte lijncliché gedrukt werd.
Er bestaat tegenwoordig een wat gezapig genre houtgravure, behaagziek in een quasi-geacheveerde uitvoering, waarbij de wat peuterige materiaalbehandeling dikwijls compositie-gemis en altijd ruimtevrees verbergen moet. Passende op dit genre bestaan er ook verenigingen van exlibris-verzamelaars, bibliofielen, die een prentje — mits met de hand gemaakt — als „gravure" al gauw in hun album plakken. Zij zijn sentimenteel geporteerd voor het hand-kunstwerk, voor gelimiteerde oplagen, voor handgeschepte papieren, voor oude drukpersen, voor heraldische dieren, voor watermerken in het papier, voor zeldzame lettertypen, voor misdrukken, voor proefdrukken, voor blazoenen, voor wapenspreuken. In dit gezelschap heeft de map enige kans op belangstelling, al bestaan er in Polen sterker beoefenaars van dit genre dan de graphici die aan deze map werkten; als voorbeeld noemen we houtgravures van Edward Manteuffel, Wiktor Podoski, M. Puchalski e.a.
Er is in het geheel geen reden om deze specialisten of de verzamelaars van het aangeduide genre te bestrijden of zelfs maar onaangenaam te bejegenen, maar ietwat teleurstellend is deze makke, gezapige geaardheid der houtsneden wèl uit een land met zo'n woelige historie, pas bevrijd na een rigoreuse bezetting, bezig aan zijn reconstructie en werkende aan een nieuwe groepering.
Men verwacht eerder verbeten eenzijdigheid, woedende inbreuken op een aesthetika van kunsthistorici, experimenten, dienende beelden, tendenzkunst, dan deze makke in hun genre allerminst uitblinkende houtblokjes.
We kennen dit exposeren van „nationale specialiteiten" maar al te goed. In Holland zijn het klompjes, Goudse pijpen, klederdrachten en windmolens. Als „Russisch" fungeren: theaterdécors met folklore-ornament, geborduurde vesten, iconen, hoge laarsjes, kuitenflikkers en Wolgabassen. In de literatuur zijn het telende en ploegende „aardverbonden" boeren of varende gezellen die als nationale figuren fungeren. In de graphiek zijn het dit maal gezellige neo-griekse en barok-facaden, in het gunstigste geval als een weemoedig-sentimentele herinnering aan een (wellicht toch niet zo ideale!) periode.
Wie zocht dit uit en wie onderschatte zo schromelijk zijn publiek? Ligt hier een verkeerde interpretatie van het begrip „populair" aan ten grondslag? Of wilde men de grote groep Hollandse gezapigen pleizieren?
Er bestaat hier in Holland — en elders — een groep kunstenaars die uitzien naar een andere structuur. Zij congresseren, bepalen voorbarige richtlijnen; in hun werk zitten de elementen van onrust en destructie. „Populair" in de zin van gemakkelijk verstaanbaar zijn zij nooit; de onderstroom is nog niet formuleerbaar, de kleine „old finished"-man vindt er niets aan, de exlibris-plakker vindt hun productie curieus — tot later plotseling blijkt dat zij preciese thermometers waren van hun tijd (voor lage zowel als voor hoge temperaturen).
Conclusie: laat eens iets anders zien dan folklore en old curiosity-shop. Voorlopig zijn we meer geimpressioneerd door foto's van de Poolse wederopbouw dan door deze houtblokjes, die steden moeten voorstellen. Als het echter over **kunst** met hedendaagse reflexen gaat, dan gaat het meteen over hedendaargse spanningen al of niet tendenzieus maar in elk geval levend.

W. J. Rozendaal.

Op oude Slavische bodem

Waar eens de Poolse standaard wapperde en Poolse vorsten als Henryk Pobożny, Bolko I en Bolko II de scepter zwaaiden, daar keerden nu de nazaten terug, van hen, die door de optrekkende Duitse stammen verdreven waren, om hun historische bodem weer in bezit te nemen. Wij laten hier een belangwekkend bericht volgen, dat ons een beeld geeft van wat deze mensen doen en hoe ze leven.

Henryk Pobożny (de Vrome), Vorst van Silezië, Groot Polen en Kraków, zoon van Henryk Brodaty (de baardige). en de heilige Jadwiga..Hij viel in 1241 in een veldslag tegen de Tataren bij Lignice (grafsteen uit de 15de eeuw).

Wie het Noordelijk deel van Beneden-Silezië bezoekt, behoeft niet noodzakelijkerwijze Pools te kennen. Vrijwel iedere taal van de wereld wordt er gesproken. De kwestie is, dat het gebied van Beneden-Silezië dicht bevolkt is met gerepatrieerde Polen, die in vele gevallen jaren hebben doorgebracht in het buitenland en thans in Beneden-Silezië een nieuw leven zijn begonnen. Ik ben pas aangekomen in Kurow. De burgemeester van de plaats is de heer Antoni Domanski, gerepatrieerd uit België en vader van elf kinderen. In Kurow kan men uitstekend terecht met Frans, want behalve burgemeester Domanski zijn er nog vele andere gerepatrieerden uit België. Ook 's burgemeesters kinderen spreken de taal van Molière, maar niet alle elf. De jongere kinderen spreken Vlaams, want die zijn in Vlaanderen geboren. De allerjongsten kennen alleen Pools, of liever, het dialect van Beneden-Silezië; zij vormen de na-oorlogse aanwinst van burgemeester Domanski.

Verder naar het Zuiden ligt Bystrzyca. Daar kan men met Engels terecht. Het Pools, dat er gesproken wordt, heeft een sterk bijmengsel van „yes" en „sure". Geen wonder, want de bewoners van Bystrzyca hebben vele jaren in Canada doorgebracht.

In Zgorzelec probeerden de mensen Hongaars tegen me te spreken. In Pawłowice kan men Roemeens horen. In Swiebodzin woont een gezin, dat uit Zuid-Afrika is teruggekeerd. Swieradow heeft een café met een Zweedse naam; de eigenaar is een uit Zweden gerepatrieerde zeeman.

In een klein restaurant in Lignice hoorde ik de volgende conversatie aan een naburige tafel: „Als je in onze stad moet zijn, kom me dan eens opzoeken." „Heb je nog steeds van die Yoegoslavische wijn?" Ik begreep, waar ze het over hadden. De man, die de uitnodiging deed, kwam van Bolesławiec, een stad, die voor een groot deel bevolkt is met gerepatrieerden uit Yoegoslavië.

Beneden-Silezië vertoont een mozaïek van mensen, die gedurende de oorlog over de gehele wereld getrokken zijn en tenslotte naar deze oude landen aan de Oder kwamen, om zich er voor goed te vestigen.

Wat doen deze mensen en hoe leven ze? In de streken, waar ze zich gevestigd hebben, bestaat in de eerste plaats een groeiende levensmiddelenindustrie, die vooral bestaat uit de bereiding van vlees-, groente- en fruitconserven. Doch tevens is Noord-Silezië rijk aan mineralen en er is een overvloed van wouden, die de basis vormen voor een groeiende houtindustrie.

Dan is er de stad Bolesławiec aan de rivier de Bober. Het is een belangrijk verkeerscentrum, waar twee spoorlijnen en twee rijksstraatwegen elkander kruisen. Lange tijd was het een centrum van ceramische industrie, doch het grootste deel van de stad werd tijdens de oorlog verwoest. De wederopbonw is er in volle gang en Boleslawiec is bezig zijn oude betekenis van industriecentrum terug te winnen.

Er zijn meer dergelijke steden. Szprotawo zal weldra een belang-

Bolko I, Vorst van Swidnica (Schweidnitz) gest. 1301. Een van de roemrijkste vorsten van Silezië. Reproductie van een grafzerk uit de oude Cisterzianen-abdij te Krzeszoborze in Silezië

Bolko II, Vorst uit Swidnica (Schweidnitz) gest. 1368. Een getrouwe metgezel van Kazimir Wielki (de Grote). Grafzerk uit dezelfde abdij.

rijk centrum worden van de chemische en de houtindustrie. Zegan, dat in ernstige mate verwoest is door de oorlog, wordt herbouwd als een basis voor bruinkool en grondstoffen voor de ceramische industrie.
Al deze steden hebben deel aan het programma van het zesjarenplan. Hun potentieel op het gebied van het economisch leven en het verkeer zal ten volle gebruikt worden, en eveneens zal dit het geval zijn met de ervaring, die de bewoners, mannen en vrouwen, in alle windstreken hebben opgedaan.

Z. GROTOWSKI.

KORTE BERICHTEN

Aan onze leden

Tengevolge van de vele werkzaamheden, welke verbonden zijn aan onze inlichtingendienst en aan ons tijdschrift, is er helaas een achterstand ontstaan in onze financiële administratie. Het blijkt nu, dat nog vele leden hun contributie over het jaar 1949 niet voldeden. Ook zijn alle abonnementsgelden nog niet binnen gekomen.
Wij vertrouwen op aller medewerking en verzoeken dringend het achterstallige zo spoedig mogelijk te storten op de postrekening No. 518467 van de Penningmeester van de Vereniging Nederland Polen te Leiden.
Voor zover nodig zij er aan herinnerd, dat de contributie voor particulieren door hen naar draagkracht bepaald wordt, met een minimum van *f* 5.— en dat het abonnement op het Maandblad voor leden *f* 5.— en voor niet-leden *f* 6.— per jaar bedraaagt.

De nieuwe maarschalk van Polen

Op de 7e dezer is de Russische maarschalk Konstanty Rokossowsky ontheven van zijn functie in het Sowjet-leger, tezelfder tijd is hij door de Poolse Regering benoemd tot Minister van Nationale Defensie en Maarschalk van Polen. Maarschalk Zymierski, de vorige Minister van Nationale Defensie, heeft een functie gekregen in de Raad van State.
Maarschalk Konstanty Rokossowsky, een van de overwinnaars bij Stalingrad, werd in 1896 te Warszawa geboren, als zoon van een spoorwegambtenaar. Hij is dus Pool van afkomst en nationaliteit, een feit, waarop in zijn levensbeschrijvingen zowel in Rusland als in het buitenland telkens weer de aandacht wordt gevestigd. Hij was een van de vele Polen, die meestreden in de gelederen van de Russische revolutie in de jaren 1917—1921, evenals dat het geval was met Dzierzynski en met generaal Walter-Swierczewski, de aanvoerder van de internationale brigade in Spanje.
In haar commentaren op de benoeming van Maarschalk Rokossowsky brengt de Franse pers in herinnering, dat Ferdinand Foch een van de maarschalken van Polen is geweest, die in 1921 deze waardigheid ontving.

De export van Nederlandse schoenen naar Polen

Welke betekenis de Poolse pers toekent aan uit Holland geïmporteerde artikelen moge uit het volgende blijken: Over een grote partij Nederlandse schoenen, die kort geleden in Polen aankwam, schrijft de „Rzeczpospolita" van 28 October:
„Uitstekende Nederlandse schoenen zijn gisteren in de verkoop gekomen. Enkele winkels te Warszawa hebben 2.400 paar van de modernste damesschoenen van Nederlandse import ontvangen. Het zijn sportschoenen met leren zolen of spekzolen en bovenwerk van Peau-de-Suède, leer of gecombineerd, in bruin, beige en grijs.
De fraaie schoenen zullen bij de vrouwelijke bevolking van Warszawa ongetwijfeld groot succes hebben. Jammer — voegt de Poolse krant er aan toe — dat er geen herenschoenen bij zijn".

Estelle Thomas:

Jeugdige schaakspelers in een kinderhuis in Srodborow

Een Amerikaanse artiste

Het is negen lange maanden geleden sinds ik „mijn Kinderheim" in Piotrolesie, Beneden-Silezië, verliet. Hoe ik aan een kinder-tehuis gekomen ben in het verre Polen, kan men vernemen uit het volgende relaas.

Twee jaar geleden ontmoette ik in New York een delegatie van het Pools Joodse Centrale Comité en ik beloofde een bezoek aan Polen te brengen tijdens mijn aanstaande reis door Europa. Het bezoek van twee weken aan Polen groeide echter uit tot een heel jaar. Terwijl ik schilderde in het Ghetto van Warszawa en sprak met de Joodse wezen uit de kindertehuizen, kwam ik tot de overtuiging, dat ik als anti-fascistische Amerikaanse Jodin, die persoonlijk niet van de oorlog had geleden, in zekere zin een schuld had af te lossen tegenover deze slachtoffers van het fascisme. Ik voelde, dat ik als schilderes en lerares van beeldende en toegepaste kunst, op mijn eigen wijze een bescheiden bijdrage zou kunnen leveren om hun rijke, kinderlijke verbeelding in goede banen te leiden en hun jeugd te herstellen.

In Polen vond ik een gastvrije ontvangst. Ik woonde en werkte in het Kinderheim „Dr. J. Korczak" te Piotrolesie. Polen heeft geen weeshuizen, daarentegen zijn er kindertehuizen, die in het Pools Dom Dziecka en in het Jiddisch Kinderheim worden genoemd. Het zijn kindertehuizen in de ware zin des woords.

Mijn kinderheim (ja, het is inderdaad evenzeer een deel van mezelf geworden als mijn hart en ledematen) was oorspronkelijk gebouwd voor de Hitlerjugend. Door een ironie van het lot vullen thans Joodse wezen de vertrekken met hun vrolijke lach.

Het is een lichtgrijs gebouw van drie verdiepingen, mooi gelegen en omgeven door bomen. De directrice, Mevrouw Antonina Bernhautowa, is een advocate, die voelt, dat deze wezen meer behoefte aan haar zorg en werkkracht hebben, dat de gerechtshoven; ze wijdt zich geheel aan haar honderd kinderen en omringt hen met alle warmte van een liefderijk gezin. Slank, blond en goed gebouwd begroet het charmante hoofd van dit huis ons met een warme glimlach en een hartelijke handdruk. Ze neemt ons mee naar haar ruim, vrolijk kantoor en begint te vertellen, nog voordat we onze vragen konden uitspreken: „Wij hebben kinderen van 3 tot 17 jaar; ze zijn verdeeld in drie groepen: 1. de kinderkamer en kleuterschool van 2 tot 7 jaar, 2. de middengroep van 7 tot 12, 3. de seniores van 12 tot 17 jaar. Sommigen zijn wezen, die zelfs geen familieleden meer hebben, van anderen is nog één ouder in leven. Zo, dat is genoeg statistiek voor het ogenblik. komt u maar mee het huis bezichtigen om kennis te maken met onze kinderen. De meesten vonden een toevluchtsoord in de Sowjet-Unie, evenals ik zelf. Een stuk of wat brachten zomer en winter door bij de partisanen in de bossen. Onze Marysia bijvoorbeeld heeft door de ontberingen een ernstige kwaal opgelopen, die onze dokter tot dusverre nog niet heeft kunnen genezen. Maar dat is nog niet alles! Op de laatste dag van de oorlog heeft ze haar moeder voor haar ogen zien vermoorden. Nog lang daarna was ze geheel van de wijs. Maar dank zij onze liefderijke zorg en toewijding schijnt ze nu toch haar evenwicht hervonden te hebben."

De directrice gaat voort: „Er zijn nog anderen, zoals Jurek, die acht jaar is, dat roodharige kereltje, dat daarginds over het balveld holt. Die heeft begraven gelegen in een ondergrondse bunker, waar hij maanden achtereen het zonlicht niet zag. Jurek lijdt aan perioden van melancholie, maar naarmate de tijd voortgaat, komen die minder vaak. Maar genoeg hiervan — laat ons naar de woonkamer gaan."

Bij ons binnenkomen vinden we de kamer vol leven; de kinderen zitten in groepjes en zijn verdiept in rustige bezigheden. Sommigen zitten te lezen, Esterka, een knap meisje van 14 jaar, speelt zachte muziek op de babypiano, terwijl een groep kinderen om haar heen

staat te luisteren. Onze blonde gastvrouw vertelt, dat de middelgroep en de seniores na het avondeten bij elkaar komen om te praten, toneel te spelen, gezelschapsdansen of volksdansen uit te voeren, al naar gelang van hun stemming en voorkeur. Het zonlicht schijnt vrolijk de kamer binnen, de meubelen zijn kleurig en gezellig, aantrekkelijke schilderingen sieren de muren.

De directrice brengt ons naar boven, en wanneer we de kinderkamer binnengaan, horen we jonge kinderstemmetjes een Pools volksliedje zingen. Hier vinden we de eetkamer van de kleintjes, de werkplaats, de poppenhoek en de bibliotheek. De kinderen zijn heel toeschietelijk en onmiddellijk bepiano, die alle druk gebruikt worden. De zaal wordt niet alleen gebruikt voor gymnastiekoefeningen in de winter, maar ook de dans- en muziekleraren, de regisseur en de dirigent oefenen daar hun werkzaamheden uit.

De directrice vertelt met enthousiasme: „We hebben drie mijl verderop een boerderij. Daarvan betrekken we onze zuivelproducten en onze voorraden aardappelen, wortelen, rapen, tarwe en rogge. In de zaai- en in de oogsttijd gaat onze hele staf samen met de oudere kinderen erheen om mee te helpen. Als het u interesseert kunnen we er naar toe rijden."

Even later komen we op de veranda om een beetje met de kinderen te praten. „Hoe vinden jullie 't bij het Zelfbestuur van het Kinderheim, me een foto-album met portretten van al de kinderen en ze zei: „We hopen, dat we een deel van uw leven zijn geworden, juist zoals u dat is geworden van ons leven. We zullen u nooit vergeten." Mevrouw Bernhautowa voegde er vriendelijk aant oe:„ De deur van Polen zowel als de deur van ons Kinderheim zal altijd voor u openstaan." Zij en een groep van vijftien kinderen haakten hun armen in elkaar en hielden mijn handen door het raam van de taxi vast. Zo liepen ze een eind mee en ze wilden me niet laten gaan. Ze hebben mijn hart totaal gestolen, en wie weet of ik op een dag niet weer opnieuw door de beide open deuren zal binnen gaan.

bezoekt Poolse kinderen

reid om een gesprek te beginnen. Ze zien er allen gelukkig, wel doorvoed en goed gekleed uit.

De gemeenschappelijke eetkamer maakt een blinkend schone, aanlokkelijke indruk; het eten is smakelijk, gezond en voedzaam. De kinderen bedienen zich zelf.

Bernhautowa („owa" is het Poolse achtervoegsel bij namen van vrouwen) neemt ons langs een andere trap mee naar de ziekenzaal, een klein ziekenhuisje met een verpleegster, een assistent en een dokter, die dagelijks zijn visites komt maken.

Hierna komen we in het studeervertrek van de seniores. Het is een ruime, frisse kamer. Aan de wanden zien we portretten van verschillende Joodse schrijvers, zoals Scholem Aleichem, Mendel Machesernik en L. Peretz. Groepen kinderen zitten aan de tafels; sommigen schaken, dammen of doen andere spelletjes. Een dergelijk tafereel treffen we aan in de studeerkamer van de middengroep, waar langs een van de wanden een illustratie van papier-maché hangt van Peretz' gedicht „Ale menschen senen brider" [1]).

Nu moeten we op onze tenen verder gaan, want we komen bij de slaapkamers van de kleintjes, die juist bezig zijn met hun middagdutje. Aan het eind van de gang is de ruime en rustige gymnastiekzaal. Hij is uitgerust met wandrekken, een ping-pongtafel en een hier?" vroeg ik terloops. „We vinden het fijn; dit is ons huis en we helpen het besturen," antwoordde een van de oudste jongens, Hewsic, op een rustige, ernstige toon. En de directrice vertelt ons, dat de stoere, kastanjebruine Hewsic de president is bij het zelfbestuur van de kinderen. Op onze vraag dienaangaand krijgen we te horen, dat dit huis met nog dertien andere van dezelfde soort onderhouden wordt door het Verenigd Distributie Comité van Polen en door de Poolse regering.

Ja, het was een verrukkelijk huis en de verleiding om er te blijven en te werken was groot. Ik kon er geen weerstand aan bieden. En zo groeide mijn bezoek van één dag uit tot een heel jaar. Wanneer ik terugzie op die tijd, ben ik vervuld van een trotse vreugde, want ik had het voorrecht mijn leerlingetjes een idee te brengen, dat nieuw voor hen was — de idee van scheppen in plaats van copiëren. De resultaten van onze gemeenschappelijke pogingen konden al spoedig getoond worden in de nieuwe tentoonstellingskamer, die gevuld was met eigenbedachte tekeningen en schilderijen, linoleumsneden en muurversieringen, kleimodellen en met uitgesneden maskers, voor welker samenstelling veel fantasie vereist was.

Op mijn afscheidsavond gaf Sonja Elbaum, de zestienjarige vroegere partisane en nu vice-presidente

---

1) Blanken, bruinen, zwarten, gelen,
mengt de kleuren al tegader!
Allen zijn de mensen broeders,
kinderen van enen Vader.
Eenzelfde God heeft hen geschapen,
één wereld is hun vaderland —
Allen zijn de mensen broeders,
onverbreekbaar is hun band!
L. PERETZ

Jurek heeft geen vader meer, maar uit zijn blik is te lezen, dat hij er wel zal komen.

Mickiewicz

Wij hebben reeds vaak gesproken over de warme vriendschap, welke Mickiewicz genieten mocht van twee belangrijke Franse historici, die tegelijk met hem voorlezingen aan het Collège de France gaven — hier zijn natuurlijk Jules Michelet en Edgar Quinet bedoeld. Deze vriendschap is — laat ons dit dadelijk op de voorgrond stellen — gehandhaafd gebleven, ook al zullen er in de loop der jaren ernstige meningsverschillen tussen de Pool enerzijds en de twee Fransen anderzijds opdoemen. Het is voor de kennis van Mickiewicz en ook voor het begrijpen van zijn geestelijke achtergrond noodzakelijk om hierbij stil te staan.
Zowel Michelet als Quinet zijn niet minder dan enthousiast bij de eerste kennismaking. Quinet schrijft aan zijn moeder hierover (Quinet Lettres à sa mère II 267) j'ai fait la connaissance du fameux poète Mickiewicz on ne peut par avoir l'air plus gracieux Mickiewicz et Heine... voilà certainement deux antipodes les plus distants l'un de l'autre: c'est l'ange et le démon. Nu schuilt er echter in deze lof over zijn nieuwe Poolse vriend toch een addertje onder het gras. „Je le crois" aldus vervolgt Quinet „je le crois un peu mystique mais du mysticisme qui convient à une telle nature".
We zullen later zien, dat juist dit sterke mysticisme in Mickiewicz Quinet — men heeft hem gedefinieerd als Chrétien à la vicaire savoyard — moest afstuiten en dat een lichte botsing onvermijdelijk zou blijken.
Michelet geniet niet minder van het bijna dagelijks samenzijn met zijn Poolse collega. In een heel aardig boekje van Zaleski: „Michelet, Mickiewicz (beiden waren op dezelfde dag 24 December 1798 geboren) et la Pologne" vinden we tal van geestdriftige uitspraken van de licht ontvlambare grote prozaïst; een van de bekendste is wel deze: Il y avait au Collège de France trois cours d'idées. Il y avait l'analyse, c'était moi, il y avait la synthèse, c'était le bon, le grand, le sublime Quinet. Le troisiène était un saint. Un oriental, un homme à légende, Mickiewicz. Nous étions d'accord. Nous n'appartenions pas au passé".
Men ziet; de laatste woorden wijzen op een absolute overeenstemming, het „oriental, un homme à légende" houdt reeds de kiemen van verwijdering in.
En dat kon ook niet anders; de geestelijke stamboom van Quinet en Michelet was nu eenmaal een andere dan die van Mickiewicz. Michelet is niet te denken zonder Vico, wiens werk hij vertaald en gecommenteerd had en in deze Italiaanse philosoof school een dosis rationalisme groter dan Mickiewicz verdragen kon.
De afstand wordt dus groter.
Met onschuldige woord „oriental" moet in een latere brief plaats maken voor de reeds omineuse zinsnede „votre Orient et mon Occident".
Het verschil vreet verder door.
Mickiewicz zal bij zijn geschiedbeschouwing de rol gespeeld door de grote persoonlijkheden laten domineren (hij staat in dezen dicht bij Emerson, die hij gekend heeft en bij Carlyle wiens naam in zijn biographie onvermeld blijft), Michelet beschouwt de grote persoonlijkheid als opgestuwd uit de volkskracht, zonder welke zij niet te denken zijn.
„Il faut un homme dit Mickiewicz et moi je dis il faut des hommes. Ma méthode est celle de bas en haut, celle qui veut que la vie vienne du peuple, jusqu' au grand homme".

Als er dan ook op initiatief van de studenten een medaille wordt geslagen met de beeltenissen van de drie hoogleraren aan het Collège de France schrijft Michelet enigszins sceptisch: „Pouvons nous en associant nos effigies en une médaille faire croire à l'avenir que nous avons été unanimes sur la question religieuse et sociale!"
Toch ondergaat de vriendschappelijke verhouding eerst een gevoelige schok, zodra Mickiewicz onder de (zij 't dan ook tijdelijke) invloed geraakt van de man in wie het Poolse mysticisme — beter ware 't te spreken van geestdrijverij of magie — van de 19e eeuw zijn culminatiepunt heeft bereikt — wij bedoelen de invloed van Andrzej Towiański. Over hem dienen we nu te spreken, zonder dit te doen kunnen we de Mickiewicz van na 1840 niet begrijpen.
Deze Poolse magie is natuurlijk niet uitsluitend een negentiende-eeuws verschijnsel; ook in de 18e eeuw duiken gedurig persoonlijkheden op, die als een schakel zijn te beschouwen van een keten, die zijn voorlopig eindpunt bij Towiański heeft gevonden. Een aanhang van betekenis heeft b.v. op het laatst dier 18e eeuw de graaf Tadeusz Leszczyc Gabrianka gevonden. We bevinden ons te midden van de lijdensperiode van Polen; de grote verdelingen werpen reeds hun schaduw vooruit, men ziet in Gabrianka de door hoger hand gezonden bevrijder, die de troon van Israël met die van Polen zal verenigen, die de aan Polen vijandige machten zal verbrijzelen en die als heerser over Azië en Afrika in Jeruzalem zal zetelen.
Men verbaze zich niet al te zeer over deze extreme verwachtingen, ieder die zich wel eens met de studie van Charles Nodier heeft bezig gehouden, weet dat ook deze merkwaardige Franse schrijver met soortgelijke ideeën heeft rondgelopen.
Gabrianka dan werd als toekomstig wereldheerser gehuldigd. Gedurende de Franse revolutie vinden we hem in Parijs. Door zijn grote overredingskracht wist hij menig voor de guillontine bestemd slachtoffer te redden. Later weer naar Oost-Europa teruggekeerd wordt hij op last van Tsaar Alexander tot vestingstraf veroordeeld.
Voor ons doel belangrijker dan Gabrianka is Józef Oleskiewiecz en wel daarom, omdat deze in het leven van Mickiewicz een zekere rol heeft gespeeld. Als hij hem in 1828 leert kennen, zal hij de sluimerende religieuse gevoelens in de dichter opwekken, hij zal deze ook de idee bijbrengen, dat voor het Poolse volk een zeer bijzondere toekomst is weggelegd, waardoor het in de rij der volkeren een aparte plaats zal gaan innemen.
Een andere aan de magie verslaafde vriend van Mickiewicz was Tomasz Zan. De banden tussen hem en de dichter waren zeer hecht; vooral in de Philomaten tijd wordt herhaaldelijk Zan's naam genoemd. We begrijpen al deze Poolse verschijnselen natuurlijk het best, als we ze in verband brengen met soortgelijke phenomenen uit andere landen de namen van Swedenborg, Martines de Pasqually, Saint-Martin en zoveel andere zouden hier — stond ons genoegzame plaatsruimte ter beschikking — de revue moeten passeren [1]), hier zij alleen vermeld, dat Zan zich als jongere tijdgenoot van Mesmer, veel met het dierlijk magnetisme bezighield, hetgeen o.a. blijkt uit een brief, die hij in 1823 aan Mickiewicz' geliefde Maryla schreef, een brief, waar-

in hij in tegenstelling met degenen, die deze wereld willen ontvluchten, de grote betekenis van het aardse accentueert, een beschouwing die wonderwel harmonieert met de levensvisie van Mickiewicz, die immers in de „Voorvaderen" verkondigd had: Volgens de goddelijke orde kan hij, die de aarde nóóit heeft aangeraakt, nimmer de hemel binnentreden."

Zan en de zijnen, waartoe ook Mickiewicz behoorde, trekken als de „Stralenden" door de omstreken van Wilna, onder eenvoudige ceremoniën richten de jonge lieden daar hun gebeden tot de Stralende Natuur, hetgeen hen zelfs een conflict met de geestelijkheid op de hals haalt. Dit heeft dan ook tot gevolg, dat Zan een gevangenisstraf in Orenburg moet uitzitten, gedurende welke tijd hij niets van zijn manmoedigheid verloor.

Bij deze beweging hoort nu ook Towiański. Hij zal reeds van den beginne af een extreme richting vertegenwoordigen, maar houdt zich voorlopig nog wat op de achtergrond. Ook in de revolutiejaren 1830/1831 horen we weinig van hem. Eerst in het veel later gepubliceerde Biesiada (Gastmaal) leren we zijn godsdienstige inzichten kennen. Al het levende is voor hem een manifestatie van de Geest, die zich in de materie incarneert, om dan na de dood zijn eigenlijke bestemming te bereiken. Het lichamelijke en het geestelijke zijn delen van één ononderbroken keten. Tussen God en de mens bevindt zich een hele hiërarchie van geesten (men denke aan Swedenborg), die allen invloed uitoefenen op het menselijk bestaan. Doch nu schuilt er bij Towianski een element, dat bij Swedenborg niet is aan te treffen; niet alleen de mens, maar ook het volk als zodanig is onsterfelijk; wij kunnen dus spreken van een Polen aan gene zijde, dat medehelpt dat te verwezenlijken wat God Polen heeft toegedacht. Als Towianski in die mate zijn „systeem" voltooid heeft, trekt hij naar het buitenland. Wij vinden hem o.a. te St. Petersburg, te Dresden, te Praag en te Brussel. Maar voor ons is het voornaamste, dat hij zich ook naar Parijs begeeft en daar met Mickiewicz in aanraking komt.

Op het ogenblik, dat beide mannen elkaar treffen, bevindt Mickiewicz zich in een deplorabele toestand. Zijn vrouw is reeds tijden aan het ziekbed gekluisterd, de moeilijkheden in het Collège de France hebben een aanvang genomen, de verschillende stromingen onder de Poolse emigranten botsen tegen elkaar aan. Mickiewicz' vertrouwen in de pas aangekomene wordt dadelijk versterkt als deze hem (natuur) geneesmiddelen aan de hand doet, waarbij zijn vrouw baat vindt. We zullen laten zien, dat een ander groot Pools dichter, Slowacki, nog veel dieper Towianski's invloed ondergaat. Doch al heeft Mickiewicz zich niet al te lang door Towiański laten hypnotiseren, toch zal deze Mickiewicz nog zwaarder het accent laten leggen op de uitzonderlijke rol, die Polen in de wereld gespeeld heeft en nog te spelen heeft. Een Frans milieu was niet de geschiktste plaats, om dit steeds maar weer te verkondigen. De reeds bestaande collisies namen nog in hevigheid toe. De gehele kwestie wordt uitvoerig in de Chambre des députés besproken. Mickiewicz krijgt van een afgevaardigde te horen „Le professeur admis dans ce Collège pour y enseigner la science des langues slaves s'occupe d'une religion nouvelle, qu'il professe au grand scandale de la population de Paris". Over Mickiewicz' vroeger werk „De Poolse Pelgrims" heet het thans: „Cet ouvrage est la négation de tous les dogmes, qui contient la plus triste des morales et dont les pères de familles interdisent toujours la lecture à leurs enfants".

Het is niet moeilijk om te concluderen, dat na zulke kamerredevoeringen Mickiewicz' academische werkkring ten einde liep [2]). Wel zal Micholet in verontwaardiging uitroepen: „On invitait l'Homère du Nord au foyer de la France, et à peine arrivé on lui disait „Vous n'êtes point d'ici", maar ook zijn eigen positie was zo wankel geworden, dat hij zijn vriend onmogelijk kon helpen. Towiański zal nog zijn boetpredicaties sturen naar een zeer heterogene groep personen tot welke o.a. de Tsaar van Rusland, de Paus en James Rothschild behoorden, maar met hem maakte men nog kortere metten; hij werd zelfs uit Frankrijk verbannen. De laatste jaren van Mickiewicz nemen een aanvang, voor wij deze lijdensperiode gaan bespreken dienen we eerst een oude belofte in te lossen, Pan Tadeusz — Mickiewicz' meesterwerk vraagt onze aandacht.

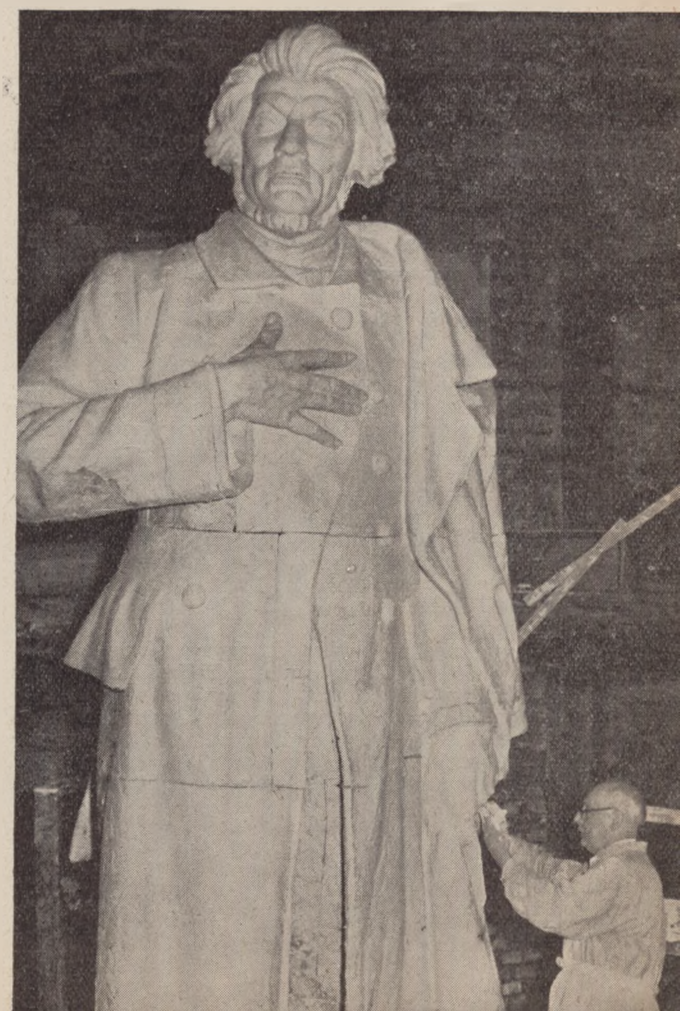
P.

---

[1]) Niet onvermeld mag echter blijven, dat sommigen dezer magiërs ook oog hadden voor het maatschappelijk onrecht hunner dagen. Zo schrijft St. Martin ergens (Ministère de l'homme esprit p. 159) Les propriétés sont étrangères au code primitif (een utopisch socialisme dus).

[2]) De directe aanleiding van Mickiewicz' ontslag was de volgende: Hij had op zijn college een lithographie laten circuleren, warop de beeltenis van Napoleon prijkte, die weende over de kaart van Europa. Men duldde een dergelijke Napoleon-verering van een vreemdeling niet.

Een standbeeld van Mickiewicz in wording

In het land van de eigenaardige mensen

door

Mariusz Margal

De aankomst.

„Zebrzydowice" riep de conducteur, terwijl de trein tussen lelijke huizen met roodachtig-grijze dakpannen reed. De buitenlandse reiziger opende het coupéraampje. Frisse lucht stroomde in de coupé vol halfslaperige mensen die vermoeid van de reis waren. Een dikke vrouw stond van de bank op en strekte haar stijve ledematen uit. „Waar zijn we eigenlijk?" vroeg ze.
Douanebeambten in donkergroene uniformen sprongen op de wagons. „Pascontrôle" zei een van hen, salueerend. „Waar zijn we?" vroeg de dikke vrouw nogmaals, en knipperde slaperig met haar ogen. „Zebrzydowice", antwoordde de douanebeambte koeltjes en zette zijn stempel in de pas. De vreemdeling keek door het raampje naar het opschrift, dat met grote zwarte letters was aangebracht boven een rij parterreramen. „Ze—Zeb—Zebr...", spelde hij en gaf het toen hoofdschuddend op. „Brr wat een naam," zei hij zachtjes voor zich uit.
Buiten was het, toen de trein zich weer in beweging gezet had, groen en zonnig geworden. Herdersjongens met kapotte broekjes dreven koeien naar een wei; wat verder aan de zoom van een bos, liep een boer achter de ploeg. „Moetie, is dat Polen al?" vroeg een kind in de coupé. Maar de moeder had een zakdoek uit haar tasje genomen en veegde daarmee over haar vochtige ogen, terwijl ze het kind naar zich toe trok. „Ik kom weer thuis," legde ze de vreemdeling uit; „van heel ver, ziet U, na zeven jaar." En weer veegde ze haar ogen af. Ja, dat was Polen al.

In het land met het zwarte goud.

Het landschap veranderde plotseling van karakter. Het werd overal grijs, de bossen en de weiden verdwenen, in de coupé kwamen eigenaardige mensen; ze waren knorrig, zwart en haalden couranten uit hun jaszak te voorschijn. Ook die couranten waren eigenaardig. Op de eerste bladzijden zag men geen afbeeldingen van lachende „pin-up-girls", en ook geen vette opschriften, waaruit oorlogsdreiging sprak. Maar er stonden portretten, die door de slechte druk niet al te best uitgevallen waren. Het waren mensen wier harde mannelijke koppen zeer veel leken op die van de lezers in de coupé; de opschriften bestonden uit getallen, die betrekking hadden op de arbeid, die in dit land verricht werd. In de tekst, onder de portretten, was geschreven, dat deze mensen helden van de arbeid waren, men gaf interviews met hen weer; zelf lazen ze de artikelen, waarin over hen werd gesproken; ze lazen kalm en kauwden daarbij op hun met ham belegde boterhammen. Merkwaardige mensen, dacht de vreemdeling. Een van hen werd door de anderen „directeur" genoemd; ze klopten hem onder het gesprek vriendschappelijk op de schouder; en deze directeur zag er uit als de anderen, hij was precies gekleed als de anderen, hij hapte dapper in een dikke snee brood en in een stuk worst en slurpte zijn thee uit een veldfles. Het gesprek ging over hun beroep en een van de mannen legde juist de anderen uit, hoe het hem gelukt was een arbeidsprestatie van 600% boven de norm te bereiken. „Hoeveel procent?" viel de vreemdeling in de reden, die zijn oren niet kon geloven. „Zeshonderd," herhaalde de mijnwerker eenvoudig; „dat heeft nog niet veel te betekenen; Zielinski, hij hier, die uit Frankrijk is teruggekomen, heeft het tot 721% gebracht."
En ze spraken verder en discussieerden over de verschillende werkmethoden. Toch had de vreemdeling geen gelijk. Het waren geen eigenaardige mensen. Het waren gewone mensen uit de mijnen, hun gezichten waren grijs van het kolenstof en van de rook en hun handen waren hard van het werken. Ze genoten er van hun arbeidsprestaties op te drijven tot over de normen van het arbeidsplan, en ze brachten hun kameraden hun methodes bij. In September 1947 hadden 1640 mijnwerkers aan de arbeidswedstrijd deelgenomen; eind 1948 waren het er meer dan 70.000.
Buiten rookten de schoorstenen. Ze vlogen langs de trein; onderdelen van seconden lichtten de hoogovens op, in de rode vuurgloed doemden halfnaakte gedaanten op en verdwenen weer; bergen kolen verrezen er, zwart en steil, mijningangen vertoonden zich een moment achter het coupéraampje en alles vloog voorbij. De trein reed hard. Dadelijk daarna: Katowice.

Het Poolse Manchester.

Honderd jaar geleden was hier in het geheel geen stad. Er lag alleen een kleine vergeten nederzetting aan een riviertje. Toen kwam een groep industriëlen, bouwde de eerste textielfabriek, en in 1860 telde Łódż 25.000 inwoners, 40 jaar later 255.000 en nog veertig jaar later, vóór het uitbreken van de tweede wereldoorlog, bijna 700.000. De bevolkingsdichtheid steeg tot 11.300 per vierkante kilometer; onafgebroken rookten de schoorstenen en vaak vloeide er bloed van stakende arbeiders.
Toen de Duitsers in paniek vluchtten en dientengevolge het opgeblazen gewrocht van een „Litzmannstadt" [1]) weer plaats moest maken voor het oude Łódż en toen er na vijf jaar bezetting weer voor het eerst de wit-rode vlag op het vrijheidsplein wapperde, — waar de Duitsers het Kosciuszko-monument hadden verwijderd — rookte er geen enkele schoorsteen in de stad. Vijftig procent van de machines en technische installaties hadden de Duitsers in de Silezische hoogovens versmolten om er wapens van te maken en de Poolse technici en vaklieden waren in hun concentratiekampen vermoord; velen waren weggehaald en kwamen niet meer terug. De Duitsers, waarvan het merendeel zich tijdens de oorlog hier

[1]) „Litzmannstadt" is de naam waarmede de Duitsers tijdens de bezetting de stad Łódż betitelden.

Schilderij van de leerlinge Zofia Rancewicz, voorstellende de werkzaamheden aan de straat Oost-West Warszawa

gevestigd had, waren voor de naderende vrijheid gevlucht. Van de talloze Joden, die hier vóór de oorlog gewoond hadden, waren er nauwelijks 800 over gebleven om, uit gaten van het verwoeste ghetto tevoorschijn gekropen, de bevrijdingslegers te begroeten.
In den beginne werd Łódż hoofdstad en „speelde voor" Warszawa. Hier kwamen uit het gehele land de literatoren, de kunstenaars en de toneelspelers bijeen, ministeries en regeringsposten vestigden er zich, couranten en tijdschriften begonnen te verschijnen. Daarna ontwaakte in allen steeds meer een verlangen naar de oude hoofdstad, zodat men tenslotte deze stad, die van alle Poolse steden het minst verwoest was, verliet en de ruïnes van Warszawa betrok.
In Łódż bracht men de fabrieken weer op gang. Er waren geen mensen, die met het vak vertrouwd waren; er waren alleen 5000 wevers in de stad gebleven. Machines waren er niet; in heel Polen waren nauwelijks 5000 weefstoelen. En desondanks bedroeg de productie van 1948 per hoofd van de bevolking 69% meer katoenen stoffen en 48% meer wollen stoffen en 118% meer linnen, dan in 1937. Hoe dit mogelijk was? Zeer eenvoudig: de mensen wisten dat ze voor zich zelf en voor allen werkten en daardoor werkten ze inderdaad. Toen in Łódż de universiteit werd geopend, werd er college gegeven in donkere bioscoopzalen vóór de voorstellingen en in fabrieksruimten nadat het werk was afgelopen; ook in gehuurde bureauruimten na afloop van de bureauuren. De professoren sliepen in dakkamertjes en leden honger. De studenten kwamen uit de provincie naar de stad, die tot dusverre nog geen universiteit bezeten had, en dus daarvoor niet ingericht en niet voorbereid was; de jonge mensen huisden hier of daar en aten het een of ander, maar ze bezochten de colleges. Tegenwoordig is er in Łódż behalve de universiteit een polytechnische school en er zijn nog zes middelbare scholen. Hiervoor is maar één verklaring: de mensen zijn dezelfden en hun wil is dezelfde; en zij zijn op éénzelfde doel gericht gebleven, zowel in de fabriek als op de universiteit, in de mijnbouw zowel als op de ministeries. In Łódż zowel als in Kraków. In Polen.

Daar was eens een stad.

Toen de oorlog begon en de Duitse legers Polen binnenvielen, woonden in Warszawa anderhalf millioen mensen. Toen de Russische en Poolse troepen de 17de Januari 1945 bij hun opmars naar Warszawa over de Weichsel trokken, was er geen enkele inwoner in deze stad.
In 1949 liep onze vreemdeling rond door Warszawa en verbaasde zich. Want hij kende deze stad van 1945. Toen stonden de uitgebrande huizen als spookachtige skeletten, die aan geestverschijningen deden denken, en ze staarden uit hun lege ramen en uit andere gaten de nacht in; en daar waar het ghetto eens geweest was, strekte zich een woestenij uit, rood van het stof van de stenen. En nu woonden er werkelijk al mensen in Warszawa. Trams en autobussen reden door de stad; het electrische net en de post functioneerden normaal. Toen de Poolse pers in 1945 bekend maakte: „Warszawa is vrij" was de stad een reusachtige puinhoop; het rook er naar brand en lijken; bij elke windstoot vielen er stenen naar beneden en stortten er muren in. Ook toen kwamen er buitenlandse bezoekers, ze kwamen met auto's, — want treinen waren er niet —, met welke auto's ze tot bij de puinhopen konden komen — en zij schudden het hoofd. „Daar komt niets van terecht" vonden ze, „dat is alles vergeefse moeite."
En de voormalige inwoners van Warszawa kwamen overal vandaan naar de Weichsel terug, bouwden schamele behuizingen van leem en bakstenen, klommen langs overblijfselen van trappen in half gespaarde, in de lucht hangende woningresten, ruimden de puinhopen van de straten op en beslisten: „de stad zal er komen". „Die mensen zijn gek" zeiden de buitenlandse gasten. „Eigenaardige mensen", meenden de eerste diplomaten, die in Warszawa kwamen, waar allen werden ondergebracht in het enige hotel, dat niet vernield was.
Neen, het waren geen eigenaardige mensen. Silezië werkte voor Warszawa, voor Warszawa werkten Gdynia en Łódż; geheel Polen werkte voor Warszawa. Neen, het waren geen eigenaardige mensen. Gewone en rustige mensen waren het; vlijtig en eenvoudig. Ze hadden besloten: Warszawa moet verrijzen en Warszawa is er. Ze hadden zich voorgenomen: Polen zal bestaan — en het is er.
Achter Warszawa was het land vlak en effen. Hier en daar graasden koeien, kinderen speelden op de boerenerven en wuifden naar de voorbijrijdende treinen. Men zag een boer aan de horizon ploegen. Met een tractor.

Het land van de mensen, die nodig zijn.

Tien jaar geleden werd hier met een primitieve ploeg gewerkt. Niet iedere boer had een eigen paard, en de noodzaklijke landbouwgereedschappen moest hij lenen bij zijn rijke buren. Daarvan trok de grondbezitter zich allemaal niets aan. De oogst moest binnen komen, al het overige was van generlei belang. Op het terrein van de grondbezitter moest alles schoon en netjes zijn. Elke Zondag hield de landheer een bijeenkomst, waar de andere heren uit de omtrek verschenen. Dan mocht geen enkele boer langs het terrein komen en ieder van hen moest een omweg maken. Zo zaten dan de boeren in hun kamertjes of achter hun raampjes, waar men uit de verte de klanken van de muziek kon opvangen. Als de schemering inviel of kort daarna, ging men slapen, want petroleum was duur en met lucifers moest men zuinig zijn. Een en zestig procent van de bevolking van Polen, dat wil zeggen 21 millioen mensen, leefde van de

landbouw. 17 milliard hectaren grond waren in eigendom bij 19.000 grootgrondbezitter-families, 21 millioen hectaren voedden 3,200.000 boerengezinnen. Uit officiële statistieken blijkt, dat er in het Poolse landbouwbedrijf 8 millioen mensen te veel waren.
Tegenwoordig zijn er geen mensen over in Polen. Het land heeft elkeen nodig; elke boer kreeg na de oorlog een eigen stuk grond, waarvan hij de opbrengst niet aan de grondbezitter behoeft in te leveren. Er is in het geheel geen grondbezitter meer. De heren zijn naar het buitenland gevlucht en tegenwoordig krijgen in de woningen van de grootgrondbezitters de boerenkinderen onderwijs, en oudere boeren komen bijeen in de lees- en verenigingslocaliteiten, welke in deze gebouwen zijn ingericht; zij lezen daar couranten. En als er iemand is, die nog niet lezen kan, dan leert hij het nu.
Er wordt geploegd met tractoren. De primitieve ploegen kennen de kinderen nog van horen zeggen en als ze eens in de stad komen, kunnen ze deze ouderwetse ploegen in de musea bekijken. Daar staan ze achter glas, afgescheiden van het leven; symbolen van tijden, die niet terug komen. Over een paar jaar zullen de kinderen ook de petroleumlamp alleen nog maar uit de verhalen van de volwassenen en uit de musea kennen. Vóór de oorlog werden in Polen gemiddeld 25 à 30 dorpen per jaar geëlectrificeerd. In 1947 werden er 570 en in 1948 1200 dorpen bij het electrische net aangesloten. In 1949 zal in nog 1500 dorpen het electrische licht stralen.
Wanneer de trein in het avonduur voorbij een dorp rijdt, zien de kleine boerenhuisjes er uit als sprookjesachtige lichtjes. Honden blaffen naar de treinen en rukken aan hun rammelende kettingen; de boeren zitten in hun helderverlichte vertrekken of in het clublokaal bij de radio. En 's middags wuiven lachende, vrolijke, gelukkige kinderen. Het land is vlak en stil. Uit de coupéramen kan men ver naar buiten zien. Ginds, ver aan een bosrand ploegt een boer. De tractor ziet er uit als een dik wurmpje, hij beweegt zich moeizaam en langzaam.

Het vertrek.

Onze vreemdeling reist door Polen heen. Aanvankelijk had hij niet gedacht, dat het land hem belangstelling zou inboezemen en dat hij er zich zou ophouden. Maar nu hij het verlaten moet, spijt het hem, dat hij Gdańsk en Masurië, Wrocław en Beneden-Silezië, Kraków en Klein Polen niet gezien heeft. Maar de tijd drong. In Szczecin wachtte de boot voor Stockholm. Een Pools schip in een Poolse haven. In een Poolse? Tchechische officieren spoedden zich over de havenhoofden, Tchechische arbeiders waren aan het bouwen, de Tchechoslowaakse vrijhaven was bijna gereed. Een Tchechische haven? De vreemdeling moest denken aan een kaart van Europa, die hij voor hij op reis ging had bestudeerd: de Oder kwam uit Tchechoslowakije, en stroomde in de Oost-Zee; een spoorlijn ging van Liberc door de beide Silezië's naar Szczecin; en in een courant had hij gelezen: Tchechoslowakije, een staat aan zee. Merkwaardige mensen, dacht de vreemdeling. Ze zetten de natuur, de traditie, de psychica op hun kop. Merkwaardige mensen. Maar plotseling kreeg hij rimpels op zijn gezicht; hij dacht aan de Pools-Tchechische betrekkingen van vóór de oorlog, aan de voortdurende tegenstellingen en twisten. Hij verwonderde zich over het gemeenschappelijke Szczecin, de stad van de Polen en de Tchechen. Eigenlijk bestond er helemaal geen onderscheid tussen hen, zoals ze daar gemeenschappelijk met naakte bovenlichamen werkten. Ze glimlachten met één zelfde tevredenheid, bij het voortschrijden van het werk, ze legden dezelfde ijver aan de dag en hadden een zelfde doel.
Het schip koos zee. De vreemdeling haalde een notitieboekje uit zijn zak en noteerde: eigenaardige mensen. Uit ruïnes maken ze leven, uit haat vriendschap en uit oude mensen bouwen ze nieuwen op.

De tractor neemt het werk van het paard over

De Poolse radio-omroepster Rudnicka met de lector Swiętochowski in de studio van Warszawa's radio-omroep

De wedergeboorte der POOLSE RADIO-OMROEP

★

In het jaar 1945 bezat Polen geen enkel bruikbaar radiostation. De in paniek terugtrekkende Duitse overweldigers hadden nog de tijd gevonden om de bruikbare zenders tot de laatste toe te vernietigen en de gebouwen in de lucht te laten vliegen.

Volledig werden vernield: het 100 kw. station Warzawa I, het 10 kw. station Warszawa II, het 30 kw. station te Poznań, het 16 kw. station in Katowice, het 100 kw. station in Wroclaw, het 10 kw. station in Lódź en het 25 kw. station in Toruń. Alleen het zendstation in Kraków kon na enige herstellingswerkzaamheden in gebruik genomen worden.

Dadelijk na het binnentrekken van de Poolse troepen, die zij aan zij met het Russische leger Polen binnenvielen en de voor Polen historische stad Lublin innamen, werd het eerste radiostation daar gevestigd, dank zij de installatie, welke van Russische zijde ter beschikking werd gesteld. Elf dagen nadat de stad was ingenomen, op de elfde Augustus zond dit zendstation, dat tegenwoordig bekend is onder de naam van „Pszcolka", zijn eerste programma uit.

De mannen, die dit radiostation in orde maakten, hadden er geen vermoeden van, dat reeds na één jaar het volkomen verwoeste station in Raszyn weer in werking zou zijn. Dat was ook in dit geval te danken aan de hulp van de Sowjet-Unie, die de toestellen en het technische personeel beschikbaar stelde, en voorts aan de enorme inspanning en toegewijde arbeid van de Poolse ingenieurs en de werklieden. Deze arbeid wekte in alle kringen de grootste bewondering. Het was het eerste bewijs van het kunnen en het willen van de herboren Poolse natie.

Tezelfder tijd begonnen ook de andere zendstations uit de ruïnes te verrijzen; Łódź, Katowice, en andere steden kregen hulpstations met een kleine uitzendingsradius. Deze toestand op radiogebied duurde in Polen tot ongeveer de helft van 1946. Poznań kreeg echter reeds zijn 10 kw. station. In 1947 richtte Polen in Wroclaw een 50 kw. zendstation in. In het gehele land zijn knooppunten gemaakt. In de hutten van de dorpen, in de arbeiderskolonies zijn al veel luidsprekers, een bewijs van het ontstaan van een nieuwe cultuur, waarvan de eenvoudige man van de straat in het oude Polen volkomen verstoken was. Het aantal abonné's bedraagt thans 1.100.000.

In 1938 waren er per duizend inwoners 26 radio-abonne's, nu reeds 44, maar in de loop van de verwezenlijking van het zesjarenplan zullen er per 1000 inwoners 150 abonné's zijn.

In de Poolse republiek vervult de radio een belangrijke rol. Hij moet de cultuur en de wetenschap onder de massa brengen. In het bijzonder in de dorpen voelt men dit zeer sterk. Daar is de radio soms het enige hulpmiddel in de strijd om verbetering van het culturele niveau. De Poolse radio wordt niet meer zoals vroeger beschouwd als een bloot tijdverdrijf. De programma's handelen over onderwerpen uit de biologie, de chemie, de natuurwetenschappen, de filosophie, de godsdienst en ook delen zij mede, wat er in de wereld gebeurt; bovenal is de radio gericht op het behoud van de vrede. De onderwerpen, welke het publiek op de hoogte brengen van de volks-cultuur en van die van het buitenland, nemen een zeer grote plaats in.

In dit jaar werden de grote Poolse cultuurdragers Chopin, Mickiewicz en Slowacki herdacht, en de werken van deze mannen nemen een ruime plaats in de radiouitzendingen in.

De voortreffelijke programma's van de Poolse zendstations worden vaak met de nauw bevriende volkeren geruild. Tchechoslowakije is rechtstreeks aangesloten en de contacten worden steeds meer verstevigd. Er zijn culturele overeenkomsten met Hongarije, U.S. S.R., Roemenië en Bulgarije.

Een van de grootste gebeurtenissen van dit jaar was de uitzending van het volksfestival, waar duizenden volkskunstenaars in mededongen. Uit geheel Polen kwamen een groot aantal volkszang- en muziekverenigingen, wier concerten door de Poolse radio werden uitgezonden naar Warszawa. Deze concerten duurden drie weken achter elkaar. Oude, in het vergeetboek geraakte, volksdansen en volksmuziek wekten de herinnering op aan de volksgebruiken. Composities, die geïnspireerd waren op de volkskunst werden eveneens uitgezonden, zoals de concerten van Panufnik, die in 1947 ook in Holland zijn kunst ten gehore heeft gebracht en veel bewondering wekte, voorts nog werken van Sygietynski, Bacewiczowna enz.

De nieuw georganiseerde Poolse radio zoekt voortdurend naar wegen en middelen om zijn samenwerking met de buitenwereld te verruimen.

29 APRIL
1950
14 MEI

XXIII INTERNATIONALE JAARBEURS TE POZNAN

Van 29 April tot 14 Mei 1950 wordt te Poznan wederom een INTERNATIONALE JAARBEURS gehouden. Alle inlichtingen zijn te verkrijgen bij de administratie: ul. Rokossowskiego 14, Poznan Telegram-adres: Targ, Poznan Telefoon 64-49, 77-58, 79-72.

Aanvragen en inlichtingen
in Nederland:

Ere-vertegenwoordiger
H. Sandig
Waldeck Pyrmontlaan 20, Tel. 27997
Telegram-adres: „Sandhol"